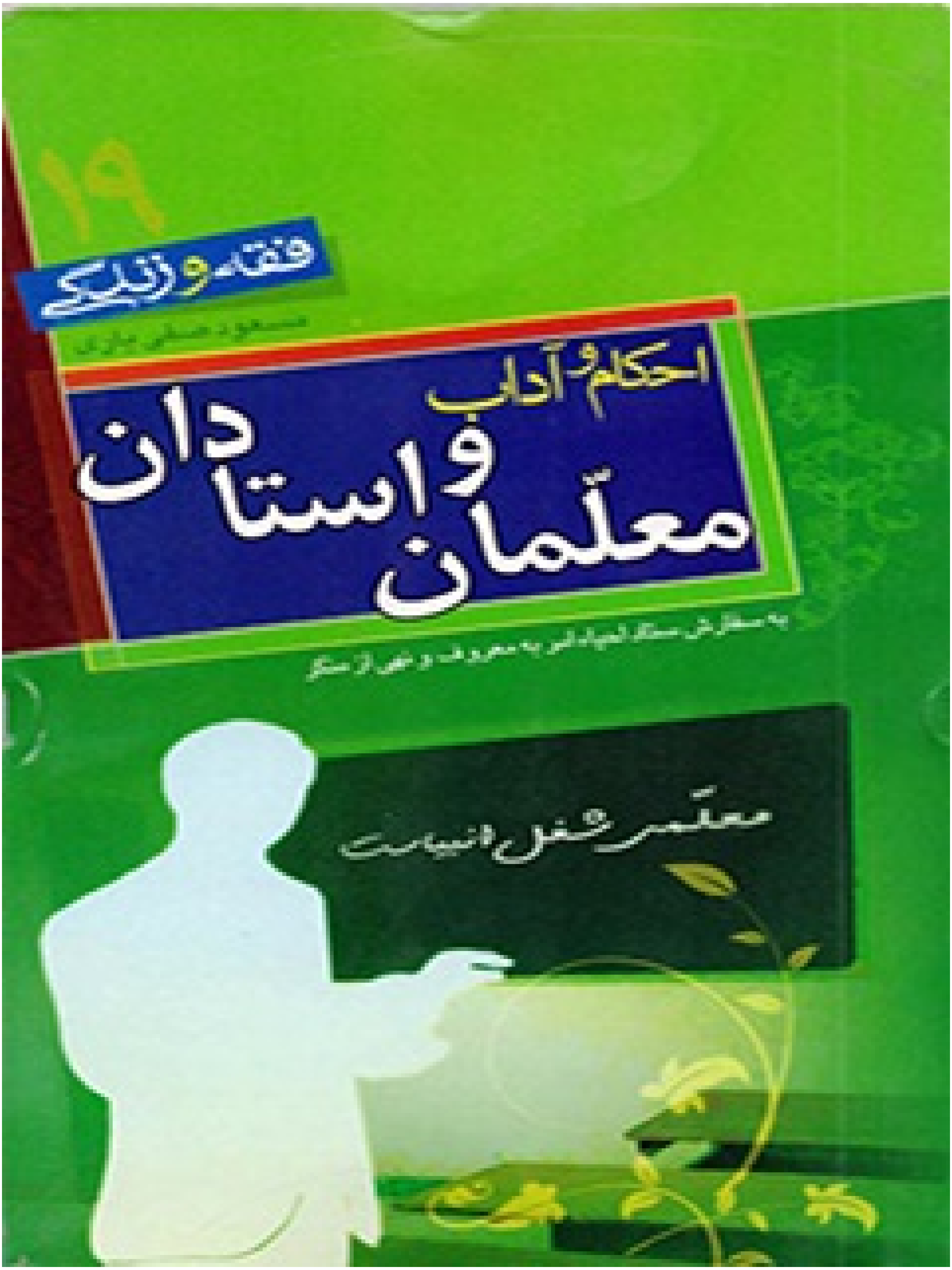

۱۹
فقه و زندگی
احکام و آداب
معلّمان و استادان
معلم شغل انبیاست

بسم الله الرحمن الرحیم

فقه و زندگی ۱۹: احکام و آداب معلمان و استادان

نویسنده:

مسعود صفی یاری

ناشر چاپی:

نورالسجاد

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فقه و زندگی ۱۹: احکام و آداب معلمان و استادان

مشخصات کتاب

سرشناسه : صفی یاری، مسعود، ۱۳۴۷ -

عنوان و نام پدیدآور : احکام و آداب معلمان و استادان/مسعود صفی یاری ؛ زیرنظر محمدحسین فلاح زاده ؛ به سفارش ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر.

مشخصات نشر : قم: نورالسجاد، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری : [۱۴۰] ص.؛۱۲×۲۱س م.

شابک : ۱۳۰۰۰ ریال:۹۷۸-۶۰۰-۵۲۲۰-۳۹-۱

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

یادداشت : کتابنامه: ص. [۱۳۹-۱۴۰]؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع : معلمان -- اخلاق حرفه ای -- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع : اسلام و آموزش و پرورش -- احادیث

موضوع : معلمان -- روابط با شاگردان -- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع : فقه جعفری -- رساله عملیه

موضوع : معلمان -- وضع حقوقی و قوانین -- ایران

شناسه افزوده : فلاح زاده، محمدحسین، ۱۳۳۸ -

شناسه افزوده : ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر

رده بندی کنگره : BP۲۵۴/۴/ص۷الف۳ ۱۳۸۹

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۶۵۳

شماره کتابشناسی ملی : ۲۰۰۲۴۱۸

ص: ۱

اشاره

فهرست مطالب

ص: ۵

ص: ۶

مقدمه مؤلف

تعلیم و تربیت از نظر اسلام اساسی ترین کار و رسالت معلمی اساسی ترین و سنگین ترین مسئولیت است. تزکیه، تربیت و آموزش انسانها و در نتیجه تعالی و رشد جامعه اسلامی اصول و اهداف مقدسی هستند که هر معلم و استادی باید در پی آن باشد و با جهد و تلاش، اشتیاق و رغبت و عشق وافر تشنگان علم و معرفت را سیراب سازد. تجلیل از معلم، تجلیل از علم است و سپاس از انسانی است که نهایت آفرینش را تأمین می کند و رشد و تعالی فرزندان این مرز و بوم را رقم می زند. معلم انسانی است که همچون شمع آب می شود تا مشتاقان هدایت و پروانگان وصل را در آسمان خوبی ها و فضیلت ها به پرواز درآورد.آنچه در پی می آید اشارتی است به جایگاه، آداب و احکام معلمی و استادی که در سه فصل تقدیم حضور معلمان و استادان گرانقدر می گردد:

فصل اول: سیمای معلم، فصل دوم: آداب معلمی، فصل سوم: احکام معلمان و استادان؛ باشد که مقبول افتد.

مسعود صفی یاری

ص: ۹

سخن ناشر

از دیدگاه اسلام، همان گونه که دین راهنمای اندیشه و اخلاق و عبادات است، راهنمای انتخاب ها و بایدها و نبایدها در همه شؤون زندگی است. طرح پژوهشی – فرهنگی «فقه و زندگی» با این عقیده شکل گرفت که اسلام پاسخ گوی نیازهای بشر در همه عرصه های زندگی است. رفتار و اعمال روزمره هر انسان صدها حکم واجب و مستحب و شرایط حقوقی و اخلاقی دارد که دانستن آن در سلامت روابط اجتماعی و تکامل اخلاقی و معنوی انسان اثر

ص: ۱۰

می گذارد، همچنین صدها حرام و مکروه دارد که انجام آن فضای زندگی فردی و اجتماعی را تیره و تار می سازد.

از آنجا که بسیاری از مشکلات اجتماعی، ناشی از ندانستن احکام الهی و عمل نکردن به قوانین فقهی است، اگر دولت ها و مردم احکام و دستورهای حیات بخش الهی را بشناسند و به آن عمل کنند زندگی هر روز شیرین و شیرین تر می شود و زمینه برای رشد معنوی و سعادت جاودانی فراهم می گردد.

نویسنده محترم این اثر، همچون سایر نویسندگان مجموعه کتب فقه و زندگی، با بهره گیری از قرآن، سنت، فقه اهل بیت:، اخلاق اسلامی و اصول مسلم عقلی، سعی کرده که وظیفه و تکلیف الهی و دینی استادان و معلمان محترم را، در رابطه با مسائل مورد نیاز تبیین کرده و آن ها را برای عمل به واجبات و مستحبات الهی راغب و نزدیک تر و از مکروهات و محرمات دور نماید؛ که جا دارد از قلم شیوا و تلاش محققانه ایشان تشکر و قدردانی شود.

ص: ۱۱

همچنین از تمام مسئولان و دست انـدرکاران ، به ویژه حجـج اسـلام محمود مهـدی پور و محمد حسـین فلاح زاده که نظارت علمی این مجموعه را به عهـده دارند، و «دبیر سـتاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر»، جناب حجه الاسـلام والمسـلمین حاج سیـد احمد زرگر و تشـکل های مردمی سـتاد، که با راهنمایی و حمایت های مالی ما را در چاپ و نشـر این مجموعه یاری می دهنـد، تشـکر و قدردانی می شود. دیدگاه علمی و تجربی خویش را به نشانی: قم، خ معلم، ۱۶متری عباس آباد، جنب مدرسه شهیدین پژوهشکده امر به معروف و نهی از منکر ارسال کنید و ما را در ارائه بیشتر و بهتر خدمات فرهنگی یاری فرمایید.

والله ولی التوفیق

قم- انتشارات نورالسجاد

ص: ۱۲

فصل اول: سیمای معلّم

اشاره

معلم شهید استاد مطهری (قدس سره) :

معلم باید نیروی فکری متعلم را پرورش دهد و او را به سوی استقلال، رهنمون شود.

ص: ۱۳

سیمای معلم

از دیرباز آدمی برای رهایی از ظلمت و گمراهی و پرواز به سوی نور از وجود نورانی معلّم بهره گرفته است تا با کلام جان بخش او بال و پر گیرد و بر کرانه های کمال پرواز کند. به راستی این وجود نورانی که بر گستره اندیشه بشر سایه افکنده کیست که می تواند آفاق را روشن، فطرت ها را بیدار و ارزش ها را به نمایش گذارد؟ از کدامین تبار است و جایگاه و خاستگاهش کجاست؟

معلّم؛ یعنی آموزنده و آموزاننده که با مدّرس، آموزگار و استاد هم معنا است. اگر از دید پیشینیان به معلّم بنگریم، معلّم کسی است که جامع علوم عصر خود

ص: ۱۵

و واضع بخشی از دانش هاست؛ چنان که به ارسطو، که حکمت را تدوین و منطق را گردآوری کرد، «معلم اول» گفته اند و ابونصر فارابی را که حکمت یونانی را ترجمه کرد «معلم ثانی» نامیده اند و برخی مانند ابن مسکویه و دیگران ابن سینا را «معلم ثالث» دانسته اند(۱).

در فرآیند آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت) معلّم، چهرهٔ شاخصی است که می کوشد مهارت ها و دانش های خود را به صورتی هدف مند به فراگیران برساند و در آن ها تغییر رفتاری ایجاد نماید.

دکتر علی اکبر سیف، «معلم» را کسی می داند که با یک یا چند دانش آموز به رفتار تعاملی می پردازد و هدفش این است که در دانش آموز تغییری ایجاد نماید. این تغیر چه شناختی باشد و چه نگرشی و حرکتی(مهارتی) از سوی معلّم یک تغییر هدف مند است(۲).

۱- لغت نامه دهخدا، ش ۱۴، ص ۲۱۱۷۸.

۲- سیمای معلم، احمد صافی، ص۲۱.

آیت الله مظاهری در این باره می گوید:

در جامعه انسانی، اساسی ترین کار، تعلیم و تربیت است و کسی که این رسالت را بر دوش می کشد معلّم است. معلّمی به هر گونه تلاشی که برای هدایت، تکامل و آموزش انسان ها صورت می گیرد اطلاق می شود. از همین روست که پیامبران، معلّم بشر خوانده می شوند. همچنین پدر و مادر و دیگر اعضای خانواده نسبت به کوچکترها نقش معلّم را دارند، ولی در نام گذاری گروه های مختلفی که وظیفه تعلیم و تربیت را بر عهده گرفته اند در اصطلاح تنها به یک طبقه «معلم» می گویند؛ یعنی همان کسانی که رسالت آموزش و پرورش فرزندان ما را از کودکی و ابتدایی تا دوره جوانی و آموزش عالی بر عهده می گیرند.(۱)

۱- ماهنامه پاسدار اسلام، ش، ۱۸۵ ص .۱۲.

معلّمی هنری خدایی

معلمی جلوه ای از عظمت و قدرت خداوند است که در نخستین آیاتی که از سوی خداوند بر قلب نازنین رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) نازل شد بدان اشاره شده است:

(اقْرَأْ بِاسمِ رَبِّکَ الَّذِی خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ وَ رَبُّکَ الْأَکْرَمُ الَّذِی عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسانَ ما لَمْ یعْلَم) (۱).

بخوان به نـام پروردگارت که جهانیان را آفریـد، انسان را از خون بسـته سـرشت و پروردگارت که کریم ترین است؛ همان که آموخت با قلم، آموخت به انسان آنچه را که نمی دانست.

در این آیـات خداونـد متعـال به عنوان معلّم خوانـده شـده و ظریف تر اینکه معلّم بودن خداونـد، دقیقاً بعـد از نعمت آفرینش، یعنی پیچیده ترین و بهترین شاهکار خلقت (انسان) آورده شده است.حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه)

ص: ۱۸

۱- سوره علق، آیات ۱ تا ۵.

در این خصوص می فرماید:

معلّم اول، خـدای تبارک و تعالی است ... به وسیله وحی مردم را دعوت می کند به نورانیت، دعوت می کند به کمال، دعوت می کند به محبت، دعوت می کند به مراتب کمالی که از برای انسان است(۱).

و معلمی اقتدا به پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) است که فرمود: «اُرسلتُ بِالتَعلیم» مبعوث شده ام تا معلّم بشر شوم(۲).

پیـامبر معلّمی بـود کـه براسـاس آیـات قرآن کریم دو هـدف را دنبـال کرد؛ نخست تزکیه و تربیت و دیگری آمـوزش معـارف قرآنی و حکمت الهی(۳).

پیامبر آمـد تا هم در زمینه علم و دانش و هم در عرصه اخلاق و معنویت به صورت توأمان انسانها را رشـد داده و بعـد علمی و معنوی آنان را تقویت کند؛ باشد که چنین باشیم!

۱- مشعل هدایت، ص ۱۰.
۲- کنز العمال، ج ۱۰، ص ۱۴۷.
۳- جمعه، آیه ۲.

رسالت معلم

رسالت راستین معلّم، رسالت پاک انبیاء است. معلّم، کسی است که جز انسان سازی و کمال بخشیدن هدفی ندارد؛ همسایه انبیاء است؛ رسول راستی و درستی و سفیر صداقت و سرافرازی است.

معلّم کسی است که تشنگان معرفت و دانش را به آب حیات می رساند. خدا و یکصد بیست و چهار هزار رسول، همه اولیاء و پاکان و برگزیدگان، که قله های آفتابی و دوردست ها را مسخر انسان می کنند، همگی معلم اند. اگر قدردان معلّم نباشیم، خوبی، زیبایی، عظمت و فضیلت را نادیده گرفته ایم. مرحوم ملا احمد نراقی(رحمت الله علیه) از علمای بنام شیعه در باب مقام معلّم می گوید:

معلّم باید قصدش از آموختن، قرب به خدا، ارشاد و رسیدن به ثواب باشد؛ نه جاه و ریاست و شهرت. معلّم باید نسبت به شاگردان مهربان باشد و پیوسته آنان را اندرز دهد و اندازه فهم شاگرد را در تدریس رعایت کند و با ملایمت با او سخن

ص: ۲۰

گویـد و درشتی نکند. چیزی که خلاف واقع است تدریس نکند. در آموختن نباید مضایقه کند و بخل بورزد و باید مطالبی را که شاگرد قادر به درک آن نیست بدو نیاموزد(۱).

تجلیل از معلم پاسداشت انسان هایی ست که همچون شمع آب شدند تا مشتاقان هدایت و پروانگان وصل در آسمان خوبی ها و فضیلت ها به پرواز در بیایند. تکریم معلم نکوداشت یاد و نام شهیدی است مطهر که روز معلم را با علم، بصیرت، ایثار، عشق و شـهادت پیونـد داده است. همان معلم شـهیدی که دغـدغه اصـلی اش پالایش جامعه دینی از کجی ها و انحراف ها بود و در این راه از تیر بدخواهان و کج اندیشان نهراسـید. مطهری، معلمی بود که با کوله باری از اندیشه های ناب و اصیل اسلامی و با تمام توان از اسلام ناب دفاع کرد و با صلابت در مقابل

۱- سایت hawze.net .

دوجبهه روشنگران غرب زده ومتحجرین بی درد ایستاد واز دین ومقتضیات زمان وجاذبه ودافعه علوی سخن گفت.(۱)

ص: ۲۲

۱- همان.

فصل دوم: آداب معلمی

اشاره

امام خمینی (رحمت الله علیه) : معلم امانت داری است که انسان امانت اوست.

ص: ۲۳

بایسته های معلمی

۱. بصیرت

«بصیرت» در لغت به معنای بینش، دانایی، هوشیاری و آگاهی است و در اصطلاح به عقلی که با نور قدسی منور و به شعاع هدایت الهی آراسته گشته است اطلاق می گردد. انسان بصیر در وادی معرفت دچار حیرت و سرگردانی نمی شود، حقایق را آن گونه که هست می بیند و با تزکیه نفس و تصفیه دل از زنگار گناه و معصیت به درجه حکمت نایل می گردد. بدیهی است، معلّم بصیر و حکیم شاگردانی بصیر و حکیم تحویل جامعه خواهد داد.

به عبارتی دیگر بصیرت، روشن بینی، اندیشمندی و دانایی حکیمانه و انسانی است؛ که همچون چراغی پرنور

در شب تاریک نورافشانی می کند و مانع از سقوط انسان در جهالت، ضلالت و حیوانیت می گردد.

امام صادق (علیه السلام) می فرمایند:

(اَلعامِلُ عَلَی غَیرِ بَصِیرَهٍ کَالسائِرِ عَلَی غَیرِ الطَّرِیقِ لَا یزِیدُهُ سرْعَهُ السیرِ إِلَّا بُعْداً) ؛ کسی که بدون بصیرت اقدام به کاری کند مانند رهروی است که گام در راه انحراف گذاشته و هرچه سریع تر پیش رود فاصله اش با مقصد بیشتر می شود.

اساتید و معلمان بزرگوار باید قبل از هر چیز به شأن، جایگاه، موقعیت، وظایف و اقتضائات معلّمی و استادی توجه نموده و با شناخت محیط پیرامون خویش، زمینه را برای دست یابی به بصیرت اخلاقی در سایه تعلیم و تربیت واقعی و همه جانبه و نیل به جامعه اخلاقی و دینی فراهم نمایند. برای این کار خود معلمان نیازمند کسب بصیرت هستند.

ص: ۲۶

۲. خلوص نیت:

«نیت» جایگاه کلیدی در ارزش گذاری اعمال انسان داشته و در واقع بسان روحی در کالبد اعمال و رفتار آدمی به حساب می آید. اگر اعمال انسان برخوردار از نیتی صحیح مبتنی بر قصد قربت، اخلاص و جلب رضایت الهی باشد به یقین در نزد خداوند متعال مأجور و از آثار دنیوی و اخروی آن، هم خود و هم دیگران بهره مند خواهند گشت. اما اگرفعالیت ها و عملکردها بر اساس نیت صحیح نباشد و اخلاص و خدامحوری جایی در شئون زندگی افراد نداشته باشد طبیعتاً هم کارها ابتر مانده و هم بهره ای عاید انجام دهنده کار نخواهد شد.

این مهم، بخصوص در عرصه تعلیم و تربیت، بسیار قابل توجه و تأمل است. چرا که این دو از مهمترین و مؤثرترین

فعالیت های زیربنایی محسوب شده و در بخش های دیگر زندگی نیز تأثیر مستقیم دارند.

اساتید و معلمان گرانقدر حتماً به این نکته توجه دارند که اولین معلّم خداوند بزرگ است و سپس پیامبران عظیم الشأن، معصومین (علیهم السلام) و اولیاء بزرگ الهی عهده دار منصب نورانی و پربرکت معلمی می باشند و

ص: ۲۷

امروز معلمی اقتدا به آن بزرگواران است.

در این مسیر با صبغهٔ الهی و الگو گیری از آن انسان های والا مسیر باید تعلیم و تعلم را نورانی کنند و در سایه سار اخلاص و تکلیف محوری وظایف خود را به نحو احسن انجام دهند. به یاد داشته باشیم که پیامبر رحمت حضرت محمدبن مصطفی (صلی الله علیه و آله) خطاب به مولای متقیان امیرمومنان (علیه السلام) می فرماید:

لَئِن یهْدِی اللَّهُ عَلی یدَیکَ رَجُلًا واحِداَ خَیرٌ لَکَ مِمَّا طَلَعتَ عَلَیهِ الشَّمْس.(۱)

ای علی، اگر خداوند متعال به وسیله تو یک نفر را هدایت فرماید برای تو از هر آنچه خورشید بر آن بتابد بهتر است.

البته هدایت بشر از شئون الهی است و ایجاد تحول و انقلاب روحی و معنوی در مخاطب فقط با توفیق و لطف الهی قابل تحقق است که:

۱- الکافی، ج ۵، ص ۲۸.

(إِنَّکَ لا تَهْدی مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لکِنَّ اللَّهَ یهْدی مَنْ یشاءُ وَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدینَ) (1)؛ ای پیامبر، همانا تو هدایتگر هر آنکه دوست داری نمی باشی، بلکه خداوند است که هر که را بخواهد هدایت می نماید و او نسبت به هدایت یافتگان داناتراست.

از قرآن بیاموزیم که فرمود:

(مَنْ کانَ یریدُ حَرْثَ الْآخِرَهِ نَزِدْ لَهُ فی حَرْثِهِ وَ مَنْ کانَ یریدُ حَرْثَ الدُّنْیا نُؤْتِهِ مِنْها وَ ما لَهُ فِی الْآخِرَهِ مِنْ نَصیبٍ) (2)؛ کسی که می خواهد بهره ای از آخرت داشته باشد بیشتر از آن بهره مند خواهد شد و کسی که فقط در جستجوی بهره مادی و دنیایی باشد آن را به دست می آورد، لکن هیچ نصیبی از پاداش اخروی نخواهد داشت.

ص: ۲۹

۱- قصص، آیه ۵۶..

۲- شوری، آیه ۱۹.

۳. احراز صلاحیت و شایستگی در امر تعلیم

کسی که می خواهد عهده دار منصب تعلیم گردد باید قبلاً صلاحیت و شایستگی خویش را برای تصّدی چنین مقامی فراهم آورده باشد و این شایستگی در تمام مظاهر وجود او پدیدار باشد، یعنی چهره و گفتار و کردارش نمایانگر اهلّیت و شایستگی او برای احراز مقام تعلیم و استادی بوده و اساتید صالح وی نیز صلاحیت او را تأیید و گواهی نمایند(۱).

۴. خودسازی

در حدیثی از امیرالمؤمنین (علیه السلام) آمده است:

مَنْ نَصَبَ نَفْسهُ لِلنَّاس إِمَاماً فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيرِهِ وَ لْيكُنْ تَأْدِيبُهُ بِسيرَتِهِ قَبْلَ تَأْدِيبِهِ بِلِسانِهِ وَ مُعَلِّمُ لِنَفْسهِ وَ مُؤَدِّبُهَا أَحَقُّ بِالْإِجْلَالِ مِنْ مُعَلِّمِ النَّاس وَ مُؤَدِّبِهِمْ(۲).

ص: ۳۰

۱- آداب تعلیم و تعلم در اسلام، ص ۲۲۹.

۲- نهج البلاغه، فیض الاسلام، کلمات قصار، ص ۷۳.

هر کس خود را برای راهبری مردم نصب نموده است باید پیش از تعلیم دیگران به تعلیم خویش بپردازد، کسی که خود را در مقام هدایت و تعلیم قرار می دهد ادب رفتاریش باید پیش از ادب گفتاریش باشد زیرا کسی که ادب آموز و معلم خویش است از کسی که تنها معلم و ادب آموز دیگران به احترام شایسته است.

و در بیانی دیگر می فرماید:

من لم یصلح خلائقه لم ینفع الناس تادیبه(1)؛ کسی که به خود سازی و آراستگی اخلاقی خویش نپردازد تأدیب و تربیت او برای مردم نیز سودی نخواهد داشت.

به تعبیرشاعر:

بی گهر را علم وفن آموختن

دادن تیغ است دست راهزن

ص: ۳۱

۱- شرح نهج البلاغه، ج ۲۰، ص ۲۶۳.

تیغ دادن درکف زنگی مست

به که افتد علم ناکس به دست

علم و مال و منصب جاه وقرآن

دست آرد درکف بدگوهران

قرآن چون قلم دردست غداری فتد

لاجرم منصور برداری فتد

نقش معلمان در جامعه نقش الگویی است و درست در موقعی که نوجوانان و جوانان به دنبال الگو و سرمشق هستند، ساعاتی از روز خود را با معلّم می گذرانند و چه بسا شخصیت، رفتار و گفتار معلّم در شکل گیری شخصیت دانش آموز نقش مستقیمی داشته باشد.

از این رو یک معلّم باید تلاش کند با تخلّق به فضائل اخلاقی و پرهیز از رذائل و اقتدا به معلّمین راستین بشریت، بخصوص پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) دانش آموزان را نه تنها با زبان، که در عمل به اسلام، اخلاق و زندگی انسانی دعوت نماید. معلّم خود ساخته، بیش از هر چیز در مقام عمل خود را از هر عیبی پیراسته و وجودش را با فضائل و خوبی ها مزین می کند.

ص: ۳۲

۵. استقامت در هدف

مسئولیت معلّمی مسئولیتی بس دشوار و پرزحمت است و برای نیل به موفقیت نیازمند صبر و استقامت و شکیبایی است.

معلم باید با اقتدا به پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) با استقامت خویش مسیر را برای رسیدن به هدف هموار کند. خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمان داد که: (فَاستَقِمْ کَما أُمِرْتَ) ؛(۱) همان گونه که فرمان داده شده ای استقامت کن.

این سخن به صراحت مسیر سخت و پرمشقت تعلیم و تعلم را روشن می سازد و این نکته را یادآوری می کند که موفقیت در امر آموزش و پرورش با راحت طلبی و عافیت طلبی سازگاری ندارد.

۱- هود، آیه ۱۱۲.

۶. حلم و بردباری

مسئولیت تعلیم و تربیت امری بسیار ظریف، حساس و بس دشوار است و یک معلّم بدون تمسک علمی و عملی به آموزه های اخلاقی و پیش زمینه های مربوط به آن توفیقی در این مسیر به دست نخواهد آورد. یکی از مهم ترین نکات کلیدی که در عرصه تعلیم و تربیت باید جدی گرفته شود برخورداری معلّم و استاد از صفت برجسته حلم و بردباری و به تعبیر دیگر سعه صدر است.

قال علی (علیه السلام) :

اَوّلُ عِوَضِ الحَلیم مِنْ حِلْمِهِ اَنَّ النّاس اَنْصارُهُ عَلَی الْجاهِلِ(۱).

حضرت علی (علیه السلام) می فرماید:

اولین چیزی که انسان بردبار در مقابل حلم و صبرش به دست می آورد این است که مردم او را در برابر نادانان یاری خواهند نمود.

۱- وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۶۸.

تخلق انسان به این صفت عالی آن قدر مهم است که امیرالمؤمنین (علیه السلام) توصیه می کند:

إِنْ لَمْ تَكُنْ حَلِيماً فَتَحَلَّمْ فَإِنَّهُ قَلَّ مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ إِلَّا وَ أَوْشَكَ أَنْ يكُونَ مِنْهُمْ(۱).

اگر بردبار نیستی، خود را به حلیمی بزن(با تمرین و ممارست) چه اندک هستند کسانی که خود را به شکل قومی درآورده اند و جزء آنها نشدند.

و در روایتی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) آمده است؛ هیچ جمعی بهتر از جمع کردن بین علم و حلم نیست.

ص: ۳۵

۱- همان.

۷. محبت و حسن ظن

یکی دیگر از صفات لازم برای یک معلّم، که البته در جای خود پدید آورنده صفت حلم و خوش رویی خواهد شد، داشتن نگاهی خوشبینانه و رفتار محبت آمیز با شاگرد ستیزه جو و لجباز خویش است. محبت منطقی و به موقع استاد به شاگرد زمینه جذب، هدایت و حق پذیری را در او بارور ساخته و وی را مرید استاد خواهد کرد. بنابراین، شایسته است استاد با راه های محبوب شدن نزد شاگرد آشنا شده و عوامل نفرت زا را شناسایی و از آن پرهیز نماید.

تجربه نشان داده شاگردانی که به معلّم خود عشق پاک و بی آلایش ورزیده اند مانند کودکی آرام و مطمئن که خود را به مادر می سپارد پا به پای استاد طی طریق نموده و با عنایات حضرت حق تعالی و زحمات راهنما و مرشد دل سوز خویش ره یافته و به مقصد رسیده اند. آگاهان امر تربیت معتقدند:

اگر می دانستیم که کودک تنها از کسانی تبعیت می کند که مورد احترام اوست آموزش

ص: ۳۶

قوانین و ارزش ها را در قالب محبت و احترام یاد می دادیم(۱).

۸. مخاطب شناسی

انسانها از لحاظ روحیات، سلایق، شخصیت، فرهنگ و آداب و رسوم فردی و خانوادگی و اجتماعی با یکدیگر متفاوت هستند. کلاس مجموعه ای از همین افکار و باورهای متفاوت و بعضاً متضاد است که در اختیار استادی قرار می گیرد که مسئول است برای موفقیت و حصول نتیجه با این محیط تعامل مناسب و مفید داشته باشد.

برای این تعامل، استاد الزاماً باید آگاهی ها و تجربیات و مطالعات گوناگونی در زمینه های مختلف تربیتی و ظرافت های کار با گروه سنی مخاطب و اقتضائات کلاسی با شرائط و ویژگی های مذکور داشته باشد.

او باید بداند چگونه با جوان برخورد داشته باشد، با نوجوان چگونه رفتارکند و با کودکان با چه زبانی سخن

۱- اخلاق تدریس، ص ۵۹.

گوید.

۹. آشنایی با مهارت های ارتباطی

نخستین نقش معلّم درس دادن است؛ یعنی بتوانـد انـدوخته هـای ذهنی و علمی خود را در قـالبی گیرا، آسان و با بیانی شـیوا و رسا و بهره گیری از اصول روان شـناختی در گفتار و رفتار به دانش آموزان انتقال دهد. برای این منظور، شایسته است معلّم از فنون و مهارت های آموزش، اصول آموزش و پرورش و روانشناسـی عمومی آگاهی کافی داشـته باشد. معلّم موفق بخوبی می دانـد که در چه جایگاهی، با چه شاگردانی و در چه سـطحی از دانش و عقل تـدریس کرده و بر این نکته ظریف واقف اسـت که در یک کلاس آموزشی هر چند فراگیران از لحاظ سن و سال یکسان باشند، ولی از نظر رشد ذهنی و تحول شناختی با هم یکسان نباشـند. بر این اساس سـطح دریافت، احساس علاقه و نیازهای دانش آموزان متفاوت خواهـد بود. پس باید با شـناخت کامل این تفاوت ها را تشخیص داده و با اشراف بر شرایط مالی، عاطفی، بهره هوشی و موقعیت خانوادگی

انتظارات خود را در حد توان آنان گرداند. به عبارت دیگر، معلّم باید بداند چه چیزی را یاد می دهد، و چگونه باید آن را بیاموزاند؟(۱)

۱۰. تقویت بعد علمی و تخصصی

معلّم باید با شیوه های صحیح آموزشی و تربیتی آشنا بوده و همواره با مطالعات مستمر و عمیق در جریان مسائل علمی روز قرار بگیرد. به عبارتی دیگر در عصر انفجار اطلاعات، توقف، سکون و رکود علمی سزاوار معلّم و در شأن آموزش و پرورش اسلامی نیست. یک معلّم خوب باید اهل مطالعه مستمر، کنجکاو، جستجوگر و آگاه به زمان باشد و همّت خود را وقف یادگیری مهارت های جدید، اندیشه های نو و موضوعات مبتلا به نماید و خود را در قفس آموزش های کلیشه ای و اطلاعات محدود موجود در کتب درسی ننماید.

۱- مشعل هدایت، ص ۵۵.

۱۱. هنر خوب شنیدن

گاه سخن دانشجو ساده به نظر میرسد، اما ممکن است در پس آن زوایای پنهانی نهفته باشد، وظیفه استاد آن است که هنگام طرح مطلبی یا پاسخی از سوی دانشجو به دقت به آن گوش سپرده و ناگفته ها را کشف کند.

امیرالمؤمنان علی (علیه السلام) میفرماید:

عّود اذنک حسن الاستماع(۱)؛ گوش خود را به خوب شنیدن عادت ده.

«حسن استماع» به معنای خوب شنیدن سخنان مخاطبین و تأمل در زوایای پنهان و پیدای آن است. این امر علاوه بر مصون نگه داشتن گوینده از بسیاری از آفات،

موجب افزایش اعتماد نفس به دانش آموز و تقویت روحیه نقادی وی و نیز موجب رشد شخصیت او می شود. در اوصاف پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) آمده است؛ هنگامی که شخصی با او سخن می گفت با تمام وجود به سخنان او گوش می داد.

۱- . غررالحکم، ص ۲۱۵.

حضرت علی (علیه السلام) میفرماید:

مَنْ اَحْسنَ الْاِستِماعَ تَعَجَّلَ الْاِنْتِفاعَ (۱)؛ هر که شنیدن خود را نیکو گرداند در رسیدن به سود و فایده تسریع نموده است.

۱۲. رعایت ظواهر

نگاه دانش آموز و دانشجو به استاد نگاهی الگویی است و تمامی حرکات و کلمات استاد به منزله بخش مهمی در تعلیم و تعلم تلقی میگردد. از این رو هر معلّمی مسئول است در کنار تهذیب باطن و خودسازی درونی به ظواهر خود نیز اهمیت داده و رعایت حسن ظاهر را به عنوان یک اصل تأثیرگذار در حوزه تعلیم و تعلم مد نظر قرار دهد. بنابراین، لباس و پوشش استاد باید ضمن این که متعارف باشد از پاکیزگی و سادگی برخوردار بوده و در حد متعادل و نه افراط و تفریط مورد توجه و تأمل قرار گیرد. حضور استاد با بوی بد ناشی از عرق بدن یا لباس در محیط کلاس موجب

۱- غررالحکم، ص ۶۰.

آزردگی خـاطر مخاطبـان شـده و دقت، حضور قلب و تأثیرپـذیری آنـان را تحتالشـعاع قرار می دهـد. امـام علی (علیه السـلام) میفرماید:

فَإِنَّ اللَّهَ یبْغِضُ مِنْ عِبَادِهِ الْقَاذُورَهَ الَّذِی یتَأَنَّفُ بِهِ مَنْ جَلَس إِلَیه(۱)؛ خداوند از بندگان کثیف و بدبو متنفر است.

همچنین رسـیدگی به وضـعیت موهـای سـر و صورت آقایـان در حـد متعارف شـرعی و پوشـش متین و شـرعی خواهران نیز از اموری است که باید مورد توجه قرار گیرد.

۱۳. تواضع

تواضع، در لغت به معنای فروتنی، افتادگی و نرمی است و اصطلاحاً به ناچیز شمردن نفس، اظهار کوچکی، خاکساری در برابر خدا و خلق است. این صـفت پسـندیده از جمله خصوصیات انبیا و معصومین و اولیاء خدا و یکی از رموز سعادت و نیک بختی انسان است. تواضع

۱- وسایل الشیعه، ج ۱، ص ۲۴۶.

قـابلیت این را دارد که دلهـا را به هم نزدیـک کرده و عطر محبت، صـمیمیت و عاطفه را، بخصوص در فضای آموزشـی، طنین انداز نماید. خداوند متعال پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) را به فروتنی و تواضع در برابر مؤمنین فراخوانده و با تعبیری زیبا و پرمغز چنین می فرماید:

(وَاخَفِضْ جِناحِکَ لِلْمُؤمِنینَ) (۱)؛ ای رسول (صلی الله علیه و آله) بال و پر خویش را برای مومنین فرود آور.

پیامبر رحمت (صلی الله علیه و آله) که خود عملاً در اوج تواضع و فروتنی قرار دارد در حدیثی معلّمین و متعلّمین را به تواضع در مقابل هم فرا خوانده و می فرماید:

تَواضَعوُا لِمَن تُعَلَّمُونَ مِنهُ وَ تَواضَعُوا لِمَن تُعلِّمُونَهُ وَ لا تَکُونُوا جَبَابِرَهَ الْعُلَمَاءِ؛(۲) نسبت به استاد و شاگرد خویش متواضع بوده و از جمله دانشمندان سرکش نباشید.

بدیهی است برخورداری معلّم از صفت تواضع، به

۱- حجر، آیه ۸۸.

۲- نهج الفصاحه، حدیث ۱۱۸۶.

عنوان یکی از روش های تربیتی، تـأثیر زیادی در سالم سازی فضای کلاس، ایجاد صـمیمیت میان اسـتاد و شاگرد و حاکمیت آرامش و سـلامت روح و روان در محیط آموزشـی دارد و بایـد مورد توجه قرار گیرد. بـدیهی است که تواضع و فروتنی معلّم باید با نوعی وقار و متانت همراه باشد، تا از کم ظرفیتی ها و سوء استفاده های احتمالی برخی شاگردان جلوگیری نماید.

۱۴. پرهیز از غرور علمی

یکی از صـفات بسیار ناپسند و رذیله اخلاقی غرور است. غرور حالتی است در وجود انسان که از بینش غلط و کاذب او نسبت به مظاهر زندگی و امور مالی پیدا می شود و گاهی هم محصول غفلت انسان از واقعیات الهیه است که بر اثر اشـتغالات زیاد و توسـعه آمـال و آرزوهـا حاصـل میگردد. خروجی این حـالت دل بسـته شـدن به داشـته های دنیوی، قطع رابطه با معنویت و بی توجهی به امور اخروی است.

بـه همیـن خـاطر اسـت کـه علمـای لغـت «غرور» را فریب خـوردن و چشم به باطـل دوختن، معنـا کردهانـد. یکی از نمودهـای خطرناك این آفت نفسانی غرور علمی

ص: ۴۴

است؛ شخص، فریفتهٔ دانسته هایش میشود، خود را از همه عالم و آدم بالاتر و والاتر میداند، معتقد است هیچ کس از نظر علمی به پای او نمیرسد و سرمست از این سرمایه خدادادی حتی در مقابل خدا هم سر تسلیم فرود نمی آورد، در نتیجه از درک حقایق عاجز مانده و دین و دنیای خود را از دست میدهد. امام علی (علیه السلام) از غرور علمی به «سکرالعلم» یعنی مستی علمی تعبیر فرموده و افراد عاقل را از آن برحذر داشته است(۱).

۱۵. عالمانه سخن گفتن

یکی از آفات خطرناک امر تدریس بیان سخنان غیر علمی است. حضرت علی (علیه السلام) میفرماید:

لاتَقُلْ مالا تَعْلَمْ فَتُتْهِم بِاَخْبارِكَ بِما تَعْلَم(۲)؛

آن چه را که نمی دانی نگو زیرا در غیراین صورت در بیان آنچه که میدانی نیز متهم به نادانی خواهی شد.

بسیار اتفاق می افتد که کسی در معرض سؤالی قرار

۱- ینبغی للعاقل ان یحترس من ... سکر العلم، (غررالحکم، ص ۱۸۶) .

۲- غررالحکم، ص ۴۷۷.

می گیرد که پاسخ آن را نمی داند. در مواجهه با این قضیه دو راه حل وجود دارد. اینکه، برخوردی غیرعلمی و البته غیراخلاقی داشته باشد و پاسخی غلط یا غیرمربوط به سؤال داده و به ظاهر قضیه را پایان دهد، اما در واقع به خاطر غرور و یا ترس از لکّه دار شدن شخصیت خود مسیری انحرافی را در برابر سؤال کننده گشوده است.

دوم این که، شجاعانه و صادقانه به سؤال کننده اعلام کند که پاسخ این سؤال را نمیداند و در اولین فرصت پس از مطالعه و یا پرسش از دیگران جواب آن را ارائه نماید. روشن است. که راه حل دوم با موازین عقلی، اخلاقی، انسانی و حتی شرعی سازگار بوده و دقیقاً با منشور علمی اسلام نیز منطبق است. یکی از شاگردان علّامه طباطبایی (رحمت الله علیه)، صاحب تفسیر شریف و وزین المیزان، در مورد ایشان می گوید:

در طول سی سال که افتخار درک محضر استاد را داشتم هرگز کلمه «من» را از ایشان نشنیدم، ولی در عوض عبارت «نمی دانم» را بارها در پاسخ سؤالات از ایشان شنیده ام؛ همان عبارتی که افراد

کم مایه از گفتن آن عار دارند. ولی آن دریای پرتلاطم و حکمت از فرط تواضع و فروتنی به آسانی آن را می گفت(۱).

مرحوم شیخ انصاری (رحمت الله علیه) نابغه روزگار خود بود، اما بارها در برابر سؤالاتی که از او می شد عمداً با صدای بلند می گفت: ندانم، ندانم، ندانم(۲).

این فراز را با دو سخن به پایان می بریم. سخن اول از مولی الموحدین علی بن ابی طالب (علیه السلام) است که می فرماید:

اذا سئلتم عما لا تعلمون فاهربوه. قالوا: کیف الهرب؟ قال: تقولون: الله اعلم(۳).

هرگاه از شما سؤالی کردند که پاسخ آن را نمی دانید فرار کنید.

پرسیدند؛ یا امیرالمؤمنین فرار چگونه است؟ حضرت فرمود: بگویید خدا داناتر است.

سخن دوم از «ویلیام جیمز» است که می گوید:

۱- اخلاق تدریس، ص۸۲، به نقل از سیمای فرزانگان، ج ۳، ص ۳۷.

۲- اخلاق تدریس، ص ۸۲.

۳- منیه المرید، ص ۲۱۵.

نسبت علم ما به جهلمان چون قطره در برابر اقیانوسی ژرف است(۱).

۱۶. انتقال معلومات

اشاره

از امام صادق (علیه السلام) روایت شده که:

زَکَاهُ الْعِلْمِ أَنْ تُعَلِّمَهُ عِبَادَ اللَّهِ؛(۲) زکات علم و دانش این است که آن را به بندگان خدا آموزش دهی.

در روایت دیگری از امام صادق (علیه السلام) آمده است:

إِنَّ اللَّهَ لَمْ یأْخُذْ عَلَی الْجُهَّالِ عَهْداً بِطَلَبِ الْعِلْمِ حَتَّی أَخَذَ عَلَی الْعُلَمَاءِ عَهْداً بِبَذْلِ الْعِلْمِ لِلْجُهَّالِ لِأَنَّ الْعِلْمَ کَانَ قَبْلَ الْجَهْل(۳)

همانا خداوند از جاهلان و نادانان پیمان نگرفت که در پی دانشمندان باشند مگر اینکه قبلًا از دانشمندان پیمان گرفت که دانش خویش را در اختیار جهال و نادانان

قرار

۱- سیمای فرزانگان، ج ۳، ص ۳۱۳.

۲- الکافی، ج۱، ص ۵۱.

۳- همان، ص ۵۱.

دهند، زیرا علم و دانش قبل از جهل و نادانی وجود داشته است.

امام صادق (علیه السلام) در تفسیر آیه:

(وَ لا تُصَعِّرْ خَدَّکَ لِلنَّاس (۱)؛ چهره و گونه خود را برای مردم دژم مکن) می فرماید:

باید همه مردم از لحاظ دریافت های علمی و دانش در نظرت یکسان باشند(۲).

بنـابراین، رسالت و وظیفه معلّم ایجاب می کنـد که وی با در نظر گرفتن مصالـح و شـرائط نسـبت به آموزش شاگردان و انتقال دانسته ها و داشته های علمی خود به آنان دریغ نکند و در این مسیر بخل نورزد. چرا که بخل در آموزش، محرومیت شاگردان از علم و دانش را در پی داشته و یقیناً این امر برای معلّم نیز مسئولیت آور است(۳).

۱- سوره لقمان، آیه ۱۸.

۲- الکافی، ج ۱، ص۵۱.

۳- آداب تعلیم و تعلم، ص ۲۴۲ .

خطر درکمین است

حقوق شاگرد از نگاه امام سجاد (علیه السلام)

وَ أَمَّا حَقُّ رَعِیتِکَ بِالْعِلْمِ فَأَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ قَدْ جَعَلَکَ لَهُمْ فِیمَا آتَاکَ مِنَ الْعِلْمِ وَ وَلَّاکَ مِنْ خِزَانَهِ الْحِکْمَهِ فَإِنْ أَحْسَنْتَ فِیمَا وَلَّاکَ اللَّهُ مِنْ ذَلِکَ وَ قُمْتَ بِهِ لَهُمْ مَقَامَ الْخَازِنِ الشَّفِیقِ النَّاصِحِ لِمَوْلَاهُ فِی عَبِیدِهِ الصَّابِرِ الْمُحْتَسِبِ الَّذِی إِذَا رَأَی ذَا حَاجَهٍ أَخْرَجَ لَهُ مِنَ الْأَمْوَالِ الَّتِی فِی یدَیهِ [کُنْتَ] رَاشِداً وَ کُنْتَ لِذَلِکَ آمِلًا مُعْتَقِداً وَ إِلَّا کُنْتَ لَهُ خَائِناً

وَ لِخَلْقِهِ ظَالِماً وَ لِسلَبِهِ وَ عِزِّهِ مُتَعَرِّضا(۱).

و اما حق زیردستان تو این است که بدانی خداوند بزرگ به سبب علمی که به تو داده و گنجینه ای که به روی تو گشوده است تو را قیم و سرپرست ایشان قرار داده است. پس اگر آنان را به خوبی تعلیم دهی و

ص: ۵۰

۱- رساله حقوق امام سجاد (علیه السلام)، شرح نراقی، ص ۲۵۵.

آن گونه که امین و کلید دار خزانه با صبر و متانت و از سر دوستی و صدق، اموال مولایش را میان بندگان محبوب او صرف می کند، بر ایشان تندی نکردی و خشم نگرفتی خداوند از فضل خود علم تو را بیفزاید. زیرا که با اعتقاد و امیدواری به هدایت آنان اهتمام کرده ای. اگر دانش و علم خود را از مردم دریغ یا به هنگام آموختن به ایشان درشتی کردی در امانت الهی خیانت ورزیده ای و به بندگان او ستم روا داشته ای و حق خداست که آن دانش و جمالش را از تو بگیرد و رتبه و جایگاه تو را از دلها ساقط کند.

معلم و تربیت دینی کودکان

یکی از مهم ترین وظایف معلّم سعی در حاکمیت فضائل اخلاقی در آموزشگاه و تربیت دینی شاگردان است. برای تحقق این امر توجه به نکات زیر ضروری است:

۱. آموزش های دینی شاگردان باید با رشد شناختی و

توانـایی ذهنی و نیز سوابق و تجربه هـای ذهنی قبلی آنـان هماهنـگ باشـد. به همین دلیـل همواره بایـد از طرح مفاهیم انتزاعی اعتقادی، نظیر عـدالت خدا و مفاهیم ارزشـی، نظیر مفهوم ایثار و نیز مفاهیمی نظیر معجزه و عذاب های الهی که کمتر با تجربه ها و آموخته های قبلی آنان هم خوانی دارد به صورت خام پرهیز نمود.

۲. تجربه های دینی شاگردان را با لحظه های شـیرین و دلچسب، مثل برگزاری جشن میلاد ائمه: و با دادن شـیرینی، شکلات و برنـامه هـای نمایشـی جـذاب، بردن بچه هـا به مسـجد، امـاکن متبرک و بـازی در این محیـط ها همراه کننـد تا در آن ها حس خوشایندی ایجاد شود.

۳. محتوای آموزش به گونه ای انتخـاب شود که مفـاهیم و مطالب آموخته شـده در این دوران با تجربه ها و آموزش های سال های بعد و نیز افزایش تدریجی سطح تفکر و تجزیه و تحلیل شاگردان در سنین بالاتر نقض نشود.

۴. بسـیاری از آداب و ارزش هـای اسـلامی را می تـوان بـه عنـوان اعمـال صـحیح و رفتارهـای درسـت و منـاسب به شـاگردان آموخت و با استفاده از روش های صحیح

تربیتی، آن ها را تقویت و تثبت کرد؛ بدون آنکه نیازی به بیان فلسفه باشد.

۵. شاگردان، به ویژه کودکان، بیش از آن که به سخنان بزرگترهای محبوب خود توجه و از آن پیروی کنند، از اعمال و رفتار آنان تقلید می کنند. بنابراین، توجه به هماهنگی بین آموزش ها و رفتار اطرافیان مورد توجه کودک، امری ضروری

است.

۶. آموزش های دینی کودکان باید از پایین ترین سطح ممکن برای یک مفهوم شروع شود و سپس تثبیت و ارتقاء یابد.

۷. برای آنکه بچه ها خود به نتایج مورد نظر برسند، باید امکان کسب تجربه های مستقیم و دست اول برای آنان فراهم گردد.

۸. برای بیان مطالب، لازم است از روش های غیر مستقیم بهره گرفت. بیان مستقیم برای کودکان و نوجوانان کسالت بار است و تنها می تواند انتقال دهنده بسته هایی از اطلاعات به ذهن آنان باشد. اطلاعاتی که کمتر به باور، ایمان و عمل منتهی می شود. باید به درک و برداشت خاص کوکان و نوجوانان از مفاهیم دینی

ص: ۵۳

توجه شود.

۹. این مسئله حائز اهمیت است که، هدف اصلی در این دوره، ایجاد انگیزه، جاذبه و زمینه سازی برای یادگیری مفاهیم ارائه شده در آموزش های رسمی مدرسه ای است.

۱۰. باید روی انگیزش و تحریک حس کنجکاوی و رغبت کودکان به دین زیاد تأکید و توجه شود.

۱۱. از رسانه های آموزشی، یعنی خواندنی های شاگردان، نظیر کتاب و مجلات مخصوص، نوارهای صوتی و تصویری و وسایل بازی و نیز روش های مناسب کودکان و نوجوانان، نظیر داستان گویی، قصه خوانی، شعرخوانی، بازی و ... تا حد امکان بهره گرفته شود.

۱۲. آموزش های دینی باید به گونه ای ارائه شود که زمینه پرورش و رشد عواطف و احساسات دینی را فراهم کنند. روح بچه ها بسیار حساس و لطیف است. آنان هنوز به مظاهر زشت زندگی روزمره آدم بزرگ ها آلوده نشده اند، با دیدن یک پرنده با بال زخمی، یک گلدان شکسته، کودک مریض یا... ناراحت می شود و یا

ص: ۵۴

به گریه می افتد. این لطافت روح، این پاکی طینت، این رأفت و مهربانی دل و ... اگر تا بزرگسالی باقی بماند و تقویت و هدایت شود عبارت خواهد بود از همان نوع دوستی و احساس مسئولیت نسبت به خود، دیگران و طبیعت، همان پا نگذاشتن بر روی قانون خدا، همان احترام به حقوق خود، خدا و مردم که این نمودی از بندگی خداست... و کمال مطلوب تعلیم و تربیت دینی است. اما متأسفانه گذر روزگار بعضاً این ویژگی ها را به جرم کودکانه یا شاعرانه بودن در نهاد آدم ها می میراند و انسان ها هم زمان با رشد ظاهریشان، بسیاری از خصائص زیبا و دوست داشتنی خود را از دست می دهند. بنابراین، معلم در تعلیم و تربیت دینی باید به گونه ای برنامه های خود را جهت دهی کند که احساسات و عواطف کودکان باعث ارتباط هرچه بیشتر آنان با اولیاء دین شود.

۱۳. آموزش های دینی، ضمن شاد بودن، باید موثق و معتبر باشد. بنابراین، باید مواظب بود تا نظر و سلیقه شخصی خود را به عنوان آموزه دینی به بچه ها نیاموزد.

ص: ۵۵

۱۴. آموزش های دینی خود را باید به گونه ای سامان دهد که شاگردان به شـرکت در آن رشـته از فعالیت ها و مراسم مذهبی و اجتماعی و ملی که با رغبتشان هماهنگ است، تمایل نشان دهند.

۱۵. به تدریج زمینه های بیان سادهٔ الگوهای رفتاری از زندگی معصومین (علیهم السـلام) و نیز الگوهای قابل تطبیق با خود آن ها را به نحوی جذاب و روشن فراهم کنید.

۱۶. بایـد از طرح مفـاهیمی که کودکـان و نوجوانـان را به وحشت انـداخته و یا در آن ها تصور نامناسبی ایجاد می کنـد پرهیز شود. چرا که این مفاهیم می تواند سلامت روحی و آسایش عاطفی و روانی آنان را مخدوش سازد.

۱۷. آموزش های دینی بایـد پیوند نزدیکی با زندگی روزمره شاگردان داشـته باشد. بنابراین، در این دوره باید از طرح مباحث و مفاهیمی که با زندگی روزمره و ملموس آنان ربطی ندارد خودداری شود.

۱۸. به عناصـر فـانتزی ذهنی کودکـان و نوجوانـان تـوجه کرده وآنهـا را به رسـمیت بشناسـید و به هیـچ وجه در صـدد تخریب تخیلات کودکانه آنها برنیایید. با کمک همین هاست که می توان با آنان همراه شد و یا آن ها را

بـا خود همراه کرد. بـا این حـال نبایـد آن ها را در دنیای تخیلی شان محبوس کرد وگرنه بین دنیای خیالی شان و دنیای واقعی سدی ایجاد خواهد شد.

۱۹. برای آموزش و پرورش دینی شـاگردان، برنـامه ریزی یک ضـرورت است. بـدین معنا که تعلیم و تربیت دینی شاگردان به هیچ وجه نباید سلیقه ای و مطابق میل افراد غیر متخصص صورت گیرد.

۲۰. در تعلیم و تربیت دینی کودکان و نوجوانان، عنصر شادی آفرینی از مهم ترین اصل هاست و بی توجهی به آن، تأثیر منفی بر آن ها خواهد داشت.

۲۱. حتی با وجود سن کم، آموزش های دینی و مکتبی را شروع کنید.

۲۲. با بکارگیری تدابیری مثل، به گردش بردن و یا به زیارت گاههای مختلف رفتن و یا بردن آنان به مسجد آنها را با

محیط های روحانی و معنوی آشنا کنید.

۲۳. همواره به او بگویید راستگو باشد و خود نیز راستگو باشید(۱).

۱- کتاب مربیان، دارم بزرگتر می شوم با اندک دخل و تصرف، ص ۲۵.

یک کلاس معنوی

برای داشتن کلاسی معنوی به نکات ذیل توجه داشته باشید:

۱. اخلاص در نیت و عمل و توجه دادن شاگردان به معنویات، و توکل بر خداوند و توسل به معصومین (علیهم السلام) به ویژه حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) و حضرت مهدی (عج) فراموش نشود.

۲. ایجاد رابطه معنوی و روحی با شاگردان با این نگرش که آنان بندگان خدا هستند.

۳. شروع کلاس با نام خدا و پایان آن حمد خدا و صلوات بر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و ائمه معصومین (علیهم السلام).

۴. خواندن دو رکعت نماز و درخواست توفیقات خاص الهی در تدریس و هدایت مخاطبین در آغاز هر دوره تحصیلی.

۵. تقید و تعهد به حفظ و حراست عملی از آرمان ها، ارزش ها و اصول اسلام.

۶. حتی الامکان با وضو و طهارت در کلاس حاضر شدن.

ص: ۵۸

۷. تعلیم و تربیت را وظیفه شرعی دانستن و اعتقاد به اینکه معلمی امری معنوی است، نه صرفاً یک شغل و منبع درآمد.

۸.. استفاده از آیات و احادیث و تذکرات اخلاقی در لابلای دروس.

۹.خواندن دو رکعت نماز شکر در پایان هر دوره تحصیلی.

۱۰. سعی در ایجاد حاکمیت فضای قرآنی و نورانیت اهل بیت: در کلاس(۱).

۱۱. ایجاد عشق به حق و حقیقت و مزّین شدن به فضائل و پرهیز از رذائل اخلاقی در بین شاگردان.

۱۲. رعایت عفت چشم، زبان، گوش و اندیشه و دوری از مواضع تهمت.

۱- جذاب سازی کلاس های دینی کودکان و نوجوان، ص ۲۲۵.

هر چه می خواهی بپرس!

زنی خدمت حضرت فاطمه (سلام الله علیها) شرفیاب شد و عرضه داشت؛ مادر ناتوانی دارم که در امر نمازش به مسئله ی مشکلی برخورده، مرا خدمت شما فرستاد که سؤال کنم. حضرت فاطمه (سلام الله علیها) جواب آن مسئله را داد. آن زن مسئله دیگری پرسید و حضرت جوابش را داد. بعد مسئله سوم را پرسید و تا سؤال دهم. آن زن از کثرت سؤال خجالت کشید و عرض کرد:

ایدختررسول خدا(صلی الله علیه و آله) دیگر مزاحم نمی شوم ،خسته شدید. فاطمه (سلام الله علیها) فرمود:

خجالت نکش هرسؤال دیگری داری بگو تاپاسخ آن رابرایت بیان کنم، من ازسؤالاتت خسته نمی شوم وباکمال میل پاسخ آن رابه تو ارائه خواهم داد.سپس برای تشریع بیشترمطلب ازآن زن سؤال فرمود؛ ای زن اگرکسی اجیرشود که بارسنگینی رابر بام حمل کند ودرمقابل آن مبلغ هزاردینار اجرت بگیرد آیااز حمل آن بار خسته می شود؟

ص: ۶۰

زن پاسخ دادنه ؛ خسته نمی شود.زیرا به خاطر آن مزدزیادی که دریافت می کند احساس خستگی نمی کند.

حضرت فاطمه(سلام الله علیها) فرمود:

خدا در برابر جواب هر مسئله به من ثواب می دهد؛ ثوابی بیشتر از آنکه بین زمین و آسمان پر از مروارید باشد.

با این وجود آیا با جواب دادن به سؤالات تو خسته می شوم؟! از پدرم رسول الله (صلی الله علیه و آله) شنیدم که فرمود:

دانشمندان شیعهٔ ما در قیامت محشور می شوند و خدا به مقدار دانش آنان و مقدار جدّیت و تلاششان در آموزش و هدایت مردم به آنان خلعت و ثواب عطا می کند. حتی به یکی از آنها یک میلیون حله از نور عطا می فرماید.

پس منادی حق تعالی ندا می دهد:

ای کسانی که ایتام آل محمد (صلی الله علیه و آله) را تکفّل نمودید، در آن هنگام که از امامشان منقطع بودند. اینان شاگردان شما و ایتامی هستند

ص: ۶۱

که تحت تکفّل علوم شما به دینداری خویش ادامه دادند و ارشاد و هدایت شدند به مقداری که در دنیا از علوم شما استفاده کردند به آنان خلعت بدهید.

سپس حضرت زهرا (سلام الله علیها) ادامه داد؛ ای زن یک نخ خلعت های بهشتی هزار هزار مرتبه بهتر است از آنچه خورشید بر آن می تابد، زیرا امور دنیوی با کدورت و گرفتاری همراه است، اما نعمت های اخروی نقص و عیب ندارد(۱).

محبوبیت معلم

محبوبیت معلم نزد شاگردان اولین شرط تأثیرگذاری گفتار و رفتار وی در آنان است. وجود علاقه و محبت میان استاد و شاگرد نیز تا حد زیادی به میزان رعایت عدل و انصاف از طرف مربی بستگی دارد. البته ازآنجا که شاگردان هم از نظر جسمی و هم از نظر روحی و

۱- بحار الانوار، ج ۲، ص۳.

روانی با یکدیگر متفاوتند در حل مشکلات روحی آنان نیز باید متفاوت برخورد کرد. پس:

۱. تفاوت های فردی آنان را شناخته و با هر یک با توجه به شرائط روحی و جسمی، رفتاری متناسب داشته باشیم.

۲. نسبت به همه شاگردان روحیه عفو و اغماض و ارفاق داشته باشیم و حتی الامکان عذرآنان را بپذیریم.

۳. رازدار و محرم اسرار شاگردان خود باشیم.

برای شاگردان معلمی دلسوز و مشاوری امین باشیم.

۴. از بکارگیری کلمه«من» در حد امکان خودداری کنیم.

۵. تلاش کنیم پیش از معلم بودن مربی دلسوزی باشیم.

۶. در مقابل شاگردان از زحمات اساتید خود و از فعالیت دیگران قدردانی و تشکر کنیم.

۷. هرگز رفتار غلط شاگردان را به منزله توهین به شخص خود قلمداد نکنیم.

۸. زود عصبانی نشده و از خشونت و تندی پرهیز کنیم.

ص: ۶۳

۹. هرگز شاگردان را به خود وابسته نکنیم.

۱۰. هرگز کودک و نوجوان متخلف را به عذر خواهی از خود مجبور نکنیم.

۱۱. سعی کنیم شرائط روحی شاگرد را درک کرده و به احساسات او احترام بگذاریم.

۱۲. هنگـام نـام بردن یا نوشـتن، مخصوصاً پاک کردن نام بزرگان، علماء، شخصـیت های اسـلامی و دینی از روی تخته احترام آنان را فراموش نکنیم.

۱۳. ظرفیت روحی و استقامت در برابر مشکلات را در شاگردان تقویت کنیم.

۱۴. کاملاً بر بحث مسلط بوده و با نشاط روحی و عاطفی تدریس نماییم.

۱۵. با خوشرویی و نرمخویی تدریس کرده و چهره بشاش داشته باشیم.

۱۶. هنگام کسالت و غم و اندوه برای تدریس در کلاس حاضر نشویم.

۱۷. سعی کنیم برای ایجاد آمادگی روحی بیشتر در مخاطبان و جذابیت درس، احساسات و عواطف را برانگیزانیم.

ص: ۶۴

۱۸. در تدریس شور داشته باشیم تا بتوانیم شورآفرینی کنیم، اگر می خواهیم چنین باشیم به گفته های خود ایمان داشته باشیم.

۱۹. ثبات روحی و عاطفی داشته باشیم.

۲۰. هنگام عصبانیت و یا خواب آلودگی تدریس نکنیم، مگر اینکه آن را برطرف نماییم.

۲۱. این نکته را فراموش نکنیم که حتماً باید خوشرو باشیم، ولی طوری رفتار نکنیم که شاگردان احساس کنند مورد توجه نیستند.

۲۲. مشکلات و ناهماهنگی های محیط آموزشی را طوری بیان نکنیم که شاگردان به کلاس و درس ما دلسرد شوند(۱).

۱- همان، با اندکی دخل و تصرف، ص ۲۳.

نقش معلّم در بالا بردن کیفیت آموزشی

امام سجاد (علیه السلام) می فرماید:

إِنْ أَحْسَنْتَ فِی تَعْلِیمِ النَّاس .... زَادَکَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِه؛(۱) اگر مردم را خوب آموزش دهی، خداونـد از فضل خود(بر دانش) تو بیفزاید.

دنیای امروز آموزش، دنیای اصول، روش ها و قالب های آموزشـی است. اگر معلّم آموزش لازم را ندیـده و از توان بالایی در این زمینه برخوردار نباشد، تدریس او خشک و خسته کننده، خواهد بود و شاگردان نیز علاقه چندانی نشان نخواهند داد.

پس برای بالا بردن کیفیت آموزش و موفقیت بیشتر لازم است:

۱. در افزایش آگاهی ها و محتوای علمی و درسی خود بکوشیم.

۱- رساله حقوق امام سجاد (علیه السلام).

۲. از روش های نوین تدریس آگاهی کامل داشته و توان بکارگیری آنها را در خود ایجاد کنیم.

۳. از محفوظات خوب و زیادی بهره مند باشیم تا بتوانیم در هنگام تدریس از آنها استفاده کنیم.

۴. برای هر درس مطالب نو و تازه ای داشته باشیم.

۵. از تجربیات درسی و تدریسی دیگران بی بهره نمانیم.

۶. معمولاً هنرمندی استاد در جلسه اول تدریس مشخص می شود پس روی جلسه اول فکر و مطالعه بیشتری داشته باشیم و آن را دست کم نگیریم.

۷. از دسته بندی کردن دروس که در تفهیم مطالب نقش زیادی دارد و داشتن ابتکار و خلاقیت در ارائه آنها غافل نمانیم.

۸. داشتن مطالعه همیشگی و نوشتن مطالب به صورت دسته بندی شده، و تدریس اقناعی را فراموش نکنیم.

۹. داشتن جزوه و متن درسی و برقراری ارتباط بین درسها و نکات تربیتی را از یاد نبریم.

۱۰. به کیفیت مطالب و تنوع آنها در هنگام تدریس توجه کنیم.

ص: ۶۷

۱۱. سعی کنیم شاگردان، در رابطه با درس فعالیت علمی داشته باشند.

۱۲. از محسوسات بیشتر از معقولات استفاده کنیم؛ مگر در موارد نیاز و ضروری.

۱۳. هنگام تدریس از موضوع خارج نشده و خلاصه و جمع بندی و نتیجه درس را در آخر کلاس بیان کنیم.

۱۴. اشکالات تدریس خود را شناسایی و رفع کنیم.

۱۵. بیش از ظرفیت و توانایی خود تدریس نکنیم، که بیماری روحی و جسمی در پی خواهد داشت.

معلم باوقار

امام علی (علیه السلام) می فرماید:

وَقارُ الحِلْم زَینَهِ العِلْم(۱)؛ متانت بردباری، زینت دانش است.

از آنجا که رفتار مربی نشانگر شخصیت اوست، و شاگردان دائماً تحت تأثیر رفتارهای باطنی و ظاهری

۱- غرر الحکم، ص ۴۴.

مربیان خود می باشند، شایسته است:

۱. . طوری رفتار کنید که شاگردان احساس مسئولیت کنند..

۲. چیزی به طرف شاگردان پرتاب نکنید.

۳. ابزار، وسایل و چیزهای دیگر را با خشونت از شاگردان نگیرید.

۴. داشتن«تیک» و عادات نامطلوب مانند بازی کردن با دکمه لباس، موی سر و صورت و ... زیبنده یک معلّم نیست، سعی کنید آنها را از خود دور کنید.

۵. ضمن توجه به سادگی و متعارف بودن پیرایش مو ها آراستگی ظاهری را رعایت کرده و اموری از قبیل شانه کردن موها، تمیز بودن لباس ها، پاره نبودن لباس ها و جوراب ها، واکس زدن کفش ها و نظیف بودن بدن را فراموش نکنید.

۶. از بوی خوش، در صورتی که مفسده ای ایجاد نکند، استفاده کنید.

۷. یقه و دکمه های خود را پیش از تدریس ببندید.

ص: ۶۹

۸. بـا چیزهـایی که ممکن است تمرکز حواس دانش آموزان را از بین ببرد بـازی نکنیـدماننـد، بـازی بـا گـچ، تخته، خودکار، تسبیح، عینک، گوشی، جاکلیدی و... .

۹. اگر گچ یا ماژیک از دست شما، خودتان، آن را بردارید.

۱۰. در صورت امکان گاهی برای اشراف بیشتر بر کلاس و تنوع در حرکات، چند قدمی در بین شاگردان راه روید.

۱۱. شاگردان را به خاطر تنبیه، بیش از حد پای تخته نگاه ندارید.

۱۲. اگر جراحت یـا بیمـاری ظـاهری داریـد همـان ابتـدا بـا دانش آموزان در میـان بگذاریـد تـا ذهن دانش آموزان را در طول تدریس به خود مشغول نکند.

۱۳. برخی شاگردان دارای نقص بدنی یا روانی هستند، از این رو حال آنان را مراعات کنید.

ص: ۷۰

۱۴. ضمن جلوگیری از سوء استفاده شاگردان، برای بیرون رفتن از کلاس اجازه دهید(۱).

معلم با اخلاق

قرآن کریم می فرماید:

(فَبِما رَحْمَهٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ کُنْتَ فَظًّا غَلِیظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِکَ)(۲)؛ ای رسول، به سبب رحمت خداست که با آنها نرم خوی و مهربان گشتی و اگر تندخو و سخت دل بودی، از گرد تو پراکنده می شدند.

رفتار استاد با شاگردان الگوی عملی برای آنان است. استاد در عمل نمودن به گفته های خود، نحوه برخورد با دیگران، سخن گفتن و حتی طرز نشستن، راه رفتن و پوشیدن لباس می تواند برای شاگردان خود الگو باشد، پس سعی کنیم:

۱. برنامه هایی جهت خودسازی اخلاقی و تربیتی خود

۱- جذاب سازی کلاس های دینی کودکان ونوجوانان، ص ۲۳۶.

۲- آل عمران، آیه ۱۵۹.

داشته باشیم

۲۲. در برخورد با دیگران اخلاق اسلامی را رعایت کنیم.

۳. هنگام برخورد با شاگردان خود به آنان سلام کنیم.

۴. در همه مراحل صبور بوده و سعه صدر داشته باشیم.

۵. خوش رو، خوش اخلاق، نرم خو، دارای اخلاص، تقوی و تواضع باشیم و از غرور بپرهیزیم.

۶. سعی کنیم در عمل به اخلاق نیکو، سیر صعودی داشته باشیم؛ که این بهترین ابزار برای جذب دیگران است.

۷. از فضل فروشی، خود بزرگ بینی، خود کم بینی و آزرده شدن از نقد و ایراد دیگران به شدت پرهیز کنیم.

۸. اشتباهات خود را توجیه نکرده و ضمن اعتراف به آنها در رفع آنها کوشا باشیم.

۹. از تعصب بی جا اجتناب کرده و شهامتِ گفتن کلمه «نمی دانم» را در خود تقویت کنیم.

ص: ۷۲

۱۰. اگر در جلسه درس متوجه اشتباه خود شدیم، تا شاگردان متفرق نشده اند آن اشتباه را برطرف کنیم.

۱۱.از یک دنگی، لجبازی و جدال و ستیزه جویی به شدت پرهیز کرده و با هیچ کدام از شاگردان کینه و خصومتی نداشته باشیم.

۱۲. از عیب جویی، تهمت زدن و توهین به شاگردان بپرهیزیم و ضمن مؤدبانه صدا کردنشان از پرخاشگری و انتقام جویی دوری کنیم.

۱۳. به وعده هایی که در کلاس می دهیم وفا کنیم، بخصوص اگر وعده هدیه و جایزه و یا نمره باشد.

۱۴. به شاگردان خود طعنه نزنیم، زیرا آنها افراد حساسی هستند و ممکن است سخت آزرده شوند.

۱۵. هرگز شاگردان را خدمتکار خود ندانیم.

۱۶. طوری سخت گیری نکنیم که مجبور شویم از آن صرف نظر کنیم.

۱۷. به شاگردان اجازه سخن گفتن و سؤال کردن بدهیم.

۱۸. انتظار نداشته باشیم شاگردان از ما اطاعت کورکورانه داشته باشند.

ص: ۷۳

۱۹. با شاگردان متواضعانه و با رفتار مناسب برخورد کنیم.

۲۰. تجربیات تدریسی خود را در اختیار دوستان قرار دهیم.

۲۱. اوقات استراحت و زنگ تفریح دانش آموزان را اشغال نکنیم.

۲۲. سعی کنیم حالت خودکنترلی را در بین دانش آموزان ایجاد نماییم.

۲۳. بیش از اندازه در کار شاگردان دخالت نکنیم.

۲۴. به حرف شاگردان خود گوش داده و حتی تذکرات آنان را مورد توجه قرار دهیم.

۲۵. از واژه های ساکت و هیس فقط در حد ضرورت استفاده کنیم.

۲۶. از به کار بردن کلمات و جملات رکیک و خارج از ادب و نزاکت پرهیز کنیم.

۲۷. از تمسخر و لقب زشت دادن به شاگردان پرهیز کنیم.

۲۸. به شخصیت شاگردان احترام گذاشته و از تحقیر آنان پرهیز شود.

ص: ۷۴

۲۹. حقوق دیگران شاگردان را مورد توجه قرار دهیم.

۳۰. رعایت عدالت و مساوات در برخوردها، نگاه کردن ها، نمره دادن ها تشویق و تنبیه ها را جدی بگیریم(۱).

۳۱. از اهانت به باورها و مقدسات شاگردان پرهیز کنیم و در صورت تشخیص انحراف، از دریچه استدلال، منطق و با رعایت مصالح و ملاحظات اقدام کنیم.

۳۲. توجه داشته باشیم که در بسیاری از موارد تذکرات غیر مستقیم مؤثرتر از تذکر مستقیم به مخاطب خاص است.

بیان و شیوه انتقال مطالب

از نکات بسیار مهم در کلاس داری، نحوه بیان مطالب و شیوه انتقال آن به مخاطبان است. به کارگیری نکات زیر، معلمان محترم را در انتقال بهتر مطالب یاری خواهد داد:

۱- جذاب سازی کلاس های دینی کودکان و نوجوانان، ص۲۳۹.

۱. استفاده از کلمات و جملات زیبا را فراموش نکنید، مثلاً به جای«کور» کلمه« نابینا» و یا «روشندل» را به کار ببرید.

۲. کلمات و جملات را رسا و روان بیان کنید و در حد مقدور صدا و لهجه خاص و محلی نداشته باشید.

۳. از خط زیبا و یا حداقل خوانا همراه با بیانی صحیح و زیبا برخوردار شوید.

۴. مختصر، مفید و مستدل سخن بگویید و از اطاله کلام خودداری نمایید.

۵. تکیه کلام هایی مانند به اصطلاح، به قول معروف عرض می کنم به حضور شما و ... را ترک کنید.

۶. طوری تدریس کنید که شاگردان با استعداد بپسندند و شاگردان کم استعداد بفهمند.

۷. طوری سخن بگویید و تدریس کنید که کودکان و نوجوانان به وجد آیند و در آنان نشاط ایجاد شود.

۸. گاهی مطالب خود را در قالب های هنری تدریس کنید.

۹. متناسب و هماهنگ با موضوع، سر و دست خود را حرکت داده و حالت بگیرید.

ص: ۷۶

۱۰. سعی کنید مطالب را هنگام تدریس بیشتر و بهتر مجسم کنید.

۱۱. اگر صدای شما گرفته است در رفع آن بکوشید.

۱۲. درس را پیش از تدریس، درس را تمرین کنید.

۱۳. در صورتی که خستگی را در چهره شاگردان خود احساس کردید، در کلاس های اختیاری از ادامه تدریس خودداری کنید.

۱۳. در انتقال مطالب ذوق و سلیقه داشته باشید و شناسایی ذوق و سلیقه و استعداد شاگردان را هم مد نظر داشته باشید(۱).

معلمین و رعایت چند نکات ظریف

در حدیث شریفی از امام علی (علیه السلام) می خوانیم:

لَا تَفعَلُ ما یضَعْ مِن قَدرِک(۲).

کاری که تو را پست می گرداند انجام نده.

یکی از موضوعات مهم، رعایت ظرائف آموزشی

ص: ۷۷

۱- همان، ص ۲۲۴.

۲- غرر الحکم، ص ۶۱۹.

است که اگر مورد توجه معلمین واساتید گرانقدر قرار بگیرد مطمئناً در سالم سازی محیط و تأثیر پذیری شاگردان نقش بسزایی دارد. برخی از این نکات عبارتند از:

۱. سعی کنید شخصیت علمی و اجتماعی خود را پیش شاگردان سبک نکنید.

۲.در موارد لزوم با برخی از دانش آموزان در مورد خصوصیات فردی خود صحبت خصوصی داشته باشید.

۳. مواظب باشید که شاگردان، شما را دست نیندازند و بازیچه ی آنان قرار نگیرید.

۴. وقتی کاری را از شاگردان می خواهید آن را پیگیری کنید تا حتماً انجام شود.

۵. از همان ابتدا، نام و نام خانوادگی خود را به شاگردان بگویید.

۶. توجه کنید مقررات خشک و افراطی را در کلاس وضع نکنید.

۷. تدریس نیازمند تقویت جسمانی است، آن را فراموش نکنید و بین هر دو جلسه تدریس چیزی بخورید و یا بنوشید تا به خاطر ضعف دچار مشکل نشوید.

ص: ۷۸

۸. در برخوردها و عکس العمل ها انعطاف داشته باشید.

۹. نسبت به کوشش ها و فعالیت های شاگردان بی توجه و بی تفاوت نباشید.

معلمین و خصوصیات اجتماعی

امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (علیه السلام) می فرماید:

لا تَقْسرُوا اَوْلادِکُمْ عَلی آدابِکُمْ فَاِنَّهُمْ مَخْلُوقُونَ لِزَمانٍ غَیرُ زَمانِکُم(۱).

آداب و رسوم خود را به فرزندانتان تحمیل نکنید؛ زیرا آنان برای زمانی غیر از زمان شما آفریده شده اند.

تجربیات آموزشی و تحقیقات روانشناختی نشان می دهد که یادگیری به صورت دسته جمعی و غیر انفرادی معمولاً سهل تر و بهتر صورت می پذیرد. بر این اساس افراد را برای آموزش در یک مکان جمع

۱- تحف العقول، ص ۲۶۳.

کرده و آموزش می دهند. آموزش در یک اجتماع مستلزم رعایت نکاتی است که در ذیل به بعضی از نکات قابل توجه برای معلمان عزیز اشاره می شود:

۱. از خصوصیات اجتماعی و خانوادگی شاگردان بی اطلاع نباشید.

۲. اگر تعیین و بیان مقررات و ضوابط ضروری باشد، این کار را با همکاری شاگردان انجام دهید.

۳. تلاش کنید با مدیر، سرپرست، مسئول، معاون و همکاران دیگر در محیط آموزشی هماهنگی داشته باشید.

۴. مقررات محیط آموزشی را رعایت کنید و به آنها احترام کنید.

۵. کارها و فعالیت های مربوط به کلاس را بین شاگردان تقسیم کنید و به آنان مسئولیت دهید.

۶. شاگردان را، جز در موارد ضروری، آن هم به مدت کم، از خود طرد نکنید.

۷. در بعضی از موارد شاگردان از معلّم خود تقلید می کنند، پس به تدریج تقلید آنان را جهت دهی نمایید.

ص: ۸۰

۸. شاگردان، را در کلاس، نه آزاد آزاد بگذارید و نه آنان را کاملاً محدود کنید.

۹. تنبیه و محروم کردن تمام افراد به خاطر رفتار بد یک فرد یا یک گروه کوچک جایز نیست.

۱۰. پشت سر دیگران سخن نگویید تا پشت سر شما سخن ها نگویند.

۱۱. آداب اجتماعی را در برخوردها رعایت کنید(۱).

کلاس داری موفق

۱. سعی کنید برای تدریس، شروع خوب، گیرا و جذابی داشته باشید.

۲. در تدریس به این امر توجه داشته باشید که گفته اند: ۷۵٪ یادگیری از طریق چشم، ۱۳٪ از طریق گوش و۱۲٪ از طریق بقیه حواس انجام می شود.

۳. برای پاسخ گویی به سؤالات، جواب های قطعی و قانع کننده ای داشته باشید و از پاسخ به سؤالات با کلماتی مانند«ظاهراً»، «فکر می کنم»، «تقریباً» و «احتیاطاً» پرهیز

۱- جذاب سازی کلاس های دینی کودکان و نوجوانان، ص ۲۵۳.

نمایید.

۴. گـاهی بـا ذکر صـلوات، طرح سؤال یا لحظاتی سـکوت به کلاس تمرکز دهیـد، این روش از داد زدن یا چنـد بار گـچ روی تخته یا میز زدن بهتر است.

۵. هرگز مطـالب مشـکوک و ظنی را به صـورت قطعی بیـان نکنیـد و دربـاره مطـالبی که نسـبت به آن آگـاهی نـداریم سـخن نگویید.

۶. برگه یادداشت رئوس مطالب را همیشه در جای خاصی مانند کیف، جیب و بالای دفتر و کتاب قرار دهید.

۷. حتماً پس از پایان وقت، لحظاتی در کلاس درنگ و تأمل کنید. شاید شاگردان سؤال و یا کاری داشته باشند.

۸. اگر سؤالی مطرح می شود بدون پاسخ نماند.

۹. در موارد اختیاری موضوع درسی را براساس نیاز و علاقه شاگردان انتخاب کنید.

۱۰. هنگام سؤال کردن از جاهای مختلف کلاس درس را بپرسید و این کار را از جا یا فرد بخصوص انجام ندهید.

۱۱. مدرک و مأخذ مطالب ارائه شده را صحیح و دقیق ذکر کنید.

۱۲. اگر جواب سؤالی به بعد موکول می شود آن را یادداشت نموده و جوابش در جلسه بعد گفته شود.

۱۳. گاهی یک مکث کوتاه و نگاه به اطراف کلاس جهت جلب توجه شاگردان ضروری است.

۱۴. سعی کنید از تخته سیاه، یا«وایت برد» استفاده کنید تا شاگردان درس را بهتر بفهمند.

۱۵. ابزار و امکانات تدریس، مانند گچ، ماژیک، تخته پاک کن و ... را پیش از درس فراهم آورید.

۱۶. از قسمت بالا و سمت راست تخته شروع به نوشتن کرده، منظم بنویسید و از تمام تخته استفاه کنید.

۱۷. «بسم الله» در ابتدای هر کار، رمز عشق به خدا، توکل بر او و استمداد از او و وابستگی به اوست. پس هنگام شروع کلاس، گفتن یا نوشتن «بسم الله الرحمن الرحیم» فراموش نشود.

۱۸. هنگام نوشتن روی تخته از ایستادن مقابل مطالب خودداری شود؛ سعی کنید نیم رخ بایستید.

ص: ۸۳

۱۹. وقتی روی تخته مطلبی می نویسید هم زمان آن را بخوانید تا همه بشوند.

۲۰. سعی کنید هنگام نوشتن، لباس ها و سر و صورت خود را گچی یا رنگی نکنید.

۲۲. تخته را از بالا به پایین و با تخته پاک کن پاک کرده و از پاک نمودن آن با دست خودداری کنید.

۲۳. اگر شاگردان مطالب روی تخته را در دفترهای خود نوشته اند در پایان درس تخته را پاک کنید تا برای استفاده بعدی آماده باشد.

۲۴. در اداره کلاس گاهی از خود دانش آموزان کمک بگیرید(۱).

۲۵. درس خود را با توجه به تعداد جلسات و زمان پیش بینی شده زمانبندی کنید تا در پایان دوره کم و زیاد

نیاورید.

۲۶. بی نظمی استاد، شاگردان را نیز بی نظم بار

۱- . جذاب سازی کلاس های دینی کودکان و نوجوانان، ص ۲۵۴، با اندکی دخل و تصرف.

می آورد؛ این نکته همیشه به یادتان باشد.

۲۷. اجازه ندهید وقت کلاس به مطالب بیهوده و کم فایده بگذرد.

۲۸. در شاگردان خود بینش، پشتکار، صبر و حوصله را زمینه سازی نموده و آن را افزایش دهید.

۲۹. همیشه و در همه حال رغبت و ذوق شاگردان را زنده نگه دارید.

۳۰. بهره گیری مناسب از اصل های تغافل، بزرگ نمایی و کوچک نمایی فراموش نشود.

۳۱. از سخت گیری ها و سهل گیری های افراطی امور کلاس و دانش آموزان نظیر حضور و غیاب، ورود و خروج، نمره و ... اجتناب کنید.

۳۲. نه آنقدر به شاگردان محبت کنید که لوس شوند و نه آن قدر بی مهری کنید که گریزان شوند.

۳۳. بیش از اندازه از شاگردی تعریف و تمجید نکنید، چرا که ممکن است موجب غرور او یا حسادت دیگران شود.

۳۴. استفاده از انواع نگاه (تشویقی، تنبیهی، هشداری و...) به عنوان جایگزین ابزارهای دیگر فراموش نشود.

ص: ۸۵

۳۵. به جـای تکیه کردن به تنبیه و موضع گیری منفی در رابطه با رفتارهای غلط شاگردان به ریشه یابی عوامل رفتارها و از بین بردن آن بپردازید.

۳۶. به جز در موارد ضروری استاد دیگری را جایگزین خود نکنید.

۳۷. در محیط کلاس از گروه گرایی و خط بازی سیاسی و جناحی پرهیز کنید.

۳۸. شاگردان رفتار معلّم را زیر ذره بین قرار می دهند، مواظب باشید کردار و رفتار منفی از خود نشان ندهید.

۳۹. کاری کنید که شاگردان خصوصیات مثبت را در خود به وجود آورند(۱).

۴۰. حتی الامکـان از تنبیه بـدنی در کلاس خودداری کرده و سـعی کنیـد از روش هـای دیگر تنبیهی که آثـار تربیتی بیشتری داشته باشد استفاده کنید.

۱- همان، ص ۲۵۴.

فصل سوم: احکام معلمان و استادان

اشاره

مقام معظم رهبری(مد ظله العالی)

دست توانای معلّم است که چشم انداز آینده ما را ترسیم می کند.

ص: ۸۷

وظایف عبادی معلمان

سؤال: اساتید و دانشجویان در صورتی که کمتر از ده روز در محل تحصیل و خوابگاه می مانند، تکلیف نماز و روزه شان چیست؟

پاسخ: امام خمینی (رحمت الله علیه) : نماز شکسته است و روزه صحیح نیست.

آیات عظام بهجت، صافی گلپایگانی، فاضل لنکرانی و نوری همدانی: اساتید و دانشجویان اگر در کمتر از ده روز حداقل یک بار، بین وطن و دانشگاه رفت و آمد

ص: ۸۹

داشته باشند و این وضعیت تا مدتی ادامه داشته باشد- به طوری که نزدعرف«سفر» کار آنان شمرده شود- نماز ایشان در محل تحصیل و بین راه تمام و روزه صحیح است.

تبصره۱. آیت الله صافی گلپایگانی: مدت لازم برای صدق شغل سفر را حداقل چهارماه رفت و آمد می دانند.

تبصره۲. (سفر اول) : تمامی دانشجویان و اساتید مذکور، هرگاه بیش از ده روز در وطن خود بمانند، در اولین مسافرت به محل درس و تدریس باید نماز را شکسته بخوانند و روزه بگیرند. اما پس از یک رفت و برگشت میان وطن و محل تحصیل، به وظیفه خود مانند کثیرالسفر عمل کنند و نماز را کامل بخوانند و روزه بگیرند.

تبصره ۳. به فتوای آیت الله بهجت (رحمت الله علیه)، سفر اول با طی مسیر هشت فرسخ، تحقق می یابد. از این رو اگر فاصله محل درس و تدریس از وطن، بیش از هشت فرسخ باشد، در همان اولین مسافرت نیز نمازشان در محل

تحصیل کامل و روزه صحیح است.

آیت الله خامنه ای: اساتید و دانشجویان بورسیه و مأمور به تحصیل، اگر کمتر از ده روز، حداقل یک بار بین وطن و دانشگاه رفت و آمد داشته باشند نماز آنان تمام و روزهٔ ایشان صحیح است؛ اما دیگر دانشجویان، نمازشان شکسته و روزهٔ آنها صحیح نیست.

آیت الله تبریزی (رحمت الله علیه): استاد اگر هر هفته برای تدریس به حد مسافت شرعی مسافرت می کند چنانچه مدت تدریس دو ماه یا زیادتر باشد باید نماز را تمام بخواند و روزه بگیرد.

آیت الله سیستانی: اگر زمان تحصیل و تدریس اساتید و دانشجویان حداقل دو سال ادامه دارد و در آنجا مستقر می شوند(اگر چه در هفته دو شبانه روز کامل باشند به نحوی که به آنان مسافر گفته نشود) آنجا در حکم وطن است و باید نمازشان را در محل تحصیل تمام بخوانند و روزه بگیرند.

۲. اگر اساتید و دانشجویان در هفته حداقل سه روز به مقدار مسافت شرعی رفت و آمد کنند و یا در سفر

ص: ۹۱

باشند و این برنامه برای مدتی (به طور مثال شش ماه در یک سال و یا حداقل سه ماه در چند سال تحصیلی) ادامه یابد، کثیرالسفر محسوب می شوند و نماز ایشان در محل تحصیل و بین راه تمام و روزه شان صحیح است.

تبصره ۱. در هر دو صورت اگر در ماه اول قصد اقامت ده روز نکنند باید احتیاط نمایند؛ یعنی نمازشان را هم تمام و هم شکسته بخوانند و روزه را هم بگیرند و هم قضا نمایند.

تبصره ۲. با توجه به اینکه آیت الله سیستانی رجوع به مرجع تقلید مساوی را جایز می داند مقلدان ایشان می توانند در این مسئله به مرجع مساوی دیگر مراجعه کنند، که نماز را کامل و روزه را صحیح می داند.

آیت الله مکارم شیرازی:

۱. اساتید و دانشجویان اگر برای مدت قابل ملاحظه ای، مثلاً یک سال و یا بیشتر در محل تحصیل یا تدریس بمانند، آن محل در حکم وطن است و نماز و روزه در آنجا تمام می باشد و ماندن ده روز پی در پی در آنجا شرط نیست.

ص: ۹۲

۲. کسانی که همه روزه، یا حداقل سه روز در هفته، به محل تحصیل یا تدریس می روند؛ یعنی صبح به محل تحصیل یا تدریس می روند و عصر باز می گردند و این کار مدتی ادامه می یابد، کثیرالسفر محسوب می شوند و نماز و روزه ایشان در آن محل و به هنگام رفت و برگشت، تمام است.

آیت الله وحید خراسانی: اگر در هفته حداقل چهار روز بین وطن و دانشگاه رفت و آمد کند و این کار برای مدت یک سال یا بیشتر ادامه داشته باشد، آنجا در حکم وطن است. نماز در آنجا تمام و روزه صحیح است و در بین راه باید احتیاط کند؛ یعنی نماز را تمام و شکسته

بخواند و روزه بگیرد و قضای آن را نیز به جای آورد و اگر رفت و آمد سه روز باشد در این موارد نیز باید احتیاط کند(۱).

سؤال: اساتید و دانشجویان در صورتی که بیش از ده روز با

۱- رساله دانشجویی، ص ۱۱۳.

قصد اقامت در محل درس و تدریس می مانند، تکلیف نماز و روزه شان چیست؟

پاسخ: آیات عظام امام خمینی، خامنه ای، بهجت، صافی گلپایگانی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی، وحید خراسانی و سیستانی: برای این گونه افراد نماز تمام و روزه صحیح است.

تبصره: در صورتی که از ابتدا قصد ماندن ده روز داشته باشد و بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی به دلیلی تصمیم بر بازگشت به وطن بگیرند نماز و روزه آنها در محل تحصیل تمام خواهد بود(۱).

سؤال: اگر استاد یا دانشجو به طور اتفاقی به شهری غیر از محل درس مسافرت کند نماز و روزه او چگونه است؟

پاسخ: حضرات آیات عظام: امام خمینی، خامنه ای،

ص: ۹۴

۱- همان، ص ۱۱۵.

بهجت، صافی گلپایگانی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی، وحید خراسانی: نماز شکسته و روزه صحیح نیست(۱).

آیت الله سیستانی: نماز تمام و روزه صحیح است(۲).

سؤال: حکم نماز و روزه اساتیدی که یک یا چند روز در هفته به محل تدریس در دو صورت زیر در محل تدریس و بین راه چگونه است؟

الف: محل تدریس یک شهر است

ب: محل تدریس شهرهای مختلف است.

پاسخ: حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) : نماز شکسته و روزه صحیح نیست.

آیت الله وحید خراسانی: اگر چهار روز در هفته را به محل تدریس رفت و آمد داشته باشند نماز آنان تمام و روزه شان صحیح است. اگر سه روز در سفر باشند بنابر احتیاط نماز شکسته و تمام جمع کنند و بنابر احتیاط روزه بگیرند و قضای آن را نیز به جا آورند و اگر کمتر

۱- همان، ص ۱۱۶.

۲- همان، ص ۱۱۷.

از سه روز باشد نماز شکسته است و روزه صحیح نیست.

آیت الله سیستانی: اگر در ماه، ده روز یا بیشتر در سفر باشند و این امر در مدت یک سال شش ماه و در مدت بیش از یک سال تا سه ماه ادامه داشته باشد، نماز تمام و روزه صحیح است. اگر در ماه نه یا هشت روز در سفر باشند، باید احتیاط کنند؛ یعنی نماز را تمام و شکسته بخوانند و روزه بگیرند و قضای آن را نیز به جا بیاورند.

آیت الله تبریزی (رحمت الله علیه): اگر در هفته حداقل یک بار برای تدریس، بین وطن و دانشگاه رفت و آمد می کنند. نماز تمام و روزه صحیح است. اگر رفت و آمدشان در مدت هشت یا نه روز، یک بار انجام می گیرد، باید احتیاط کنند؛ یعنی نماز را تمام و شکسته بخوانند و اگر روزه بگیرند، صحیح است و قضا ندارد.

آیت الله صافی گلپایگانی: اگر رفت وآمد حداقل برای مدت چهار ماه ادامه داشته باشد نماز تمام و روزه صحیح است.

حضرات آیات عظام بهجت، خامنه ای، فاضل

ص: ۹۶

لنکرانی و نوری همدانی: اگر رفت و آمد حداقل تا مدتی ادامه داشته باشد که عرف این کار را شغل او بداند نماز تمام و روزه او صحیح است(۱).

سؤال: استادی بین دو شهر که هیچکدام وطن او نیست و با وطن او بیش از هشت فرسخ فاصله دارند رفت و آمد دارد و در یک جا تحصیل و در جای دیگر تدریس می کند. آیا هر دو عنوان شغل محسوب می شود؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): بله هر دو، شغل محسوب می شود و نماز او در هر یک از دو شهر و نیز در مسیر به احتیاط واجب شکسته است و روزه صحیح نیست(۲).

۱- همان، ص ۱۱۷.

۲- جامع الاحکام، سؤال ۴۹۹.

سؤال: خانم اینجانب آموزگار است آیا حقوقی که دریافت می کند متعلّق خمس است؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): بله آنچه از حقوق ایشان که در مؤونه زندگی مصرف نشود و سال نیز بر آن بگذرد خمس دارد(۱).

سؤال: اینجانب معلم هستم. مبلغ پولی که در سال قبل خمس آن را پرداخت کردم به صورت علی الحساب به شرکت تعاونی مسکن فرهنگیان دادم که در آینده قطعه زمینی به اینجانب بدهند. اکنون که سال خمسی ام فرا رسیده آیا به این پول خمس تعلق می گیرد؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): در فرض سؤال

۱- جامع الاحکام، مسئله ۶۵۸.

خمس لازم نیست(۱).

سؤال: معاشـرت و همنشـینی و دست دادن با دانش آموزان بهایی چه حکمی دارد؟ رفتار اسـتادان و دانش آموزان با این گونه افراد چگونه باید باشد؟ اسـتفاده از وسائلی که همه دانش آموزان از آن اسـتفاده می کنند مثل شیر آب آشامیدنی، شیر توالت، آفتابه و صابون و مانند آن که علم به مرطوب بودن دست و بدن داریم چه حکمی دارد؟

پاسـخ: آیت الله خامنه ای: همه پیروان فرقهٔ گمراه بهائیت محکوم به نجاست هسـتند و در صورت تماس آنها با چیزی، مراعات مسائل طهارت در رابطه با آنها نسبت به اموری که مشروط به طهارت است واجب

ص: ۹۹

۱- همان، مسئله ۶۸۰.

است، ولی رفتار معلمان و مدیران با دانش آموزان بهایی باید براساس مقررات قانونی و اخلاق اسلامی باشد(۱).

سؤال: تکلیف آموزگاران با دانش آموزان بهایی چیست؟ آیا جایز است قرآن را در اختیار آنان قرار دهند؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی: باید با آنها معامله نجاست کرد و قرار دادن قرآن در اختیار آنان جایز نیست(۲).

سؤال: وظیفه شرعی معلم قرآن کریم که یقین دارد امام جماعت نماز خود را از جهت تجوید غلط می خواند چیست؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: رعایت محسنات تجوید لازم نیست، ولی اگر قرائت امام جماعت از نظر مأموم صحیح نباشد و در نتیجه نماز او را صحیح نداند

۱- همان، مسئله ۳۲۸.

۲- همان، مسئله ۹۲.

نمی تواند به او اقتدا کند لکن شرکت ظاهری در نماز جماعت برای یک غرض عقلایی اشکالی ندارد(۱).

سؤال: اهل روستایی که من در آن تدریس می کنم نماز نمی خوانند، زیرا از فرقه اهل حق هستند و ما مجبور به خوردن نان و غذای آنها هستیم چون شب و روز در این روستا اقامت داریم آیا نمازهای ما اشکال دارد؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: اگر توحید و نبوت و هیچ یک از ضروریات دین اسلام را انکار نکنند و معتقد به نقصی در رسالت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) نباشند حکم به کفر و نجاست آنها نمی شود، در غیر این صورت باید هنگام تماس با آنها و یا خوردن غذای آنان مسئله طهارت و نجاست مراعات شود(۲).

۱- اجوبه الاستفتائات، مسئله ۵۹۰.

۲- همان، مسئله۳۲۶.

کلاس های مختلط و استاد غیر همجنس

سؤال: معلمی که در دبستان یـا دبیرسـتان دخترانه یـا مختلط درس می گویـد آیا حقوقی که در قبال این عمل می گیرد حلال است یا حرام؟

پاسـخ: امام خمینی (رحمت الله علیه) : در صورت تصدّی تدریس مطالب مباح حقوق را مالک می شود، لکن اگر تدریس در آن مدرسه برای او مفاسد دینی و اخلاقی داشته باشد جایز نیست(۱).

سؤال: تدریس دبیران مرد در مدارس راهنمایی و دبیرستان های دخترانه چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: چنانچه مراعات تمام

ص: ۱۰۲

۱- استفتائات حضرت امام خمینی (رحمه الله)، ج۲، ص ۲۷، سؤال ۶۱.

موازین شرعی شود و مفاسدی بر آن مترتب نشود اشکالی ندارد، ولی به یقین استفاده از دبیران همجنس به احتیاط نزدیک تر است(۱).

سؤال: آیا مرد می تواند در یک جلسه که گروهی از بانوان و دختران مسلمان هستند قرآن را تعلیم دهد و همچنین خود استاد که با صوت قرآن را می خواند در موقع پس گرفتن درس، آیا بانوان و دختران با صوت می توانند قرآن را برای استاد بخوانند تا اینکه اشکالات آنها از لحاظ اعراب و قواعد تجوید برطرف بشود و یا اینکه خواندن خانم ها و دختران با صوت اشکال شرعی دارد یا نه؟

۱- استفتائات آیت الله مکارم شیرازی، ج ۲، ص ۳۵۱، سؤال ۱۰۳۵.

پاسخ: آیت الله گلپایگانی (رحمت الله علیه): چنانچه تعلیم قرآن کریم مستلزم ارتکاب محرم نباشد اشکال ندارد، ولی بانوان و دختران نزد نامحرم قرآن را با صدای بلند نخوانند و همچنین با صدا خواندن مرد چنانچه موجب تلذذ بانوان باشد اشکال دارد. خوب است معلم بانوان زن باشد تا موجب ارتکاب خلاف شرع نشود و ارتکاب خلاف شرع به عنوان تعلیم قرآن خلاف شرع دیگری است(۱).

سؤال: این جانب مربی بخش فیزیک دانشکده علوم دانشگاه مشهد هستم که در دانشگاه به کار تدریس مشغول می باشم . نظر به اینکه اکثریت شاگردان کلاس های دانشگاه را پسران تشکیل می دهند برای من و خواهران همکارم این سؤال

۱- مجمع المسائل، ج ۲، ص ۳۲۰، مسئله ۶۵۲.

مطرح است که آیا این کار از نظر شرعی مشکل دارد یا خیر؟

پاسخ: با مراعات کامل حجاب اسلامی و رعایت مقررات شرعی مانعی ندارد(۱).

سؤال: تدریس خانم ها به آقایان با رعایت کلیه موازین شرعی چگونه است؟

پاسخ: با حفظ حجاب و مراعات موازین شرعیه مانعی ندارد؟(۲)

سؤال: تکلیف استادی که به عده ای از دختران درس می دهد ولی نمی تواند خود را از نگاه هوس آلود کنترل کند چیست؟

پاسخ: حضرات آیات عظام امام خمینی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی، صافی گلپایگانی، خامنه ای، بهجت، مکارم شیرازی، وحید خراسانی، سیستانی، و

۱- استفتائات امام خمینی (رحمت الله علیه) ، ج۱، ص ۳۵۴، سؤال ۲۶.

۲- همان، ص ۳۵۱، سؤال ۱۶.

تبریزی: باید تدریس برای آنان را رها کند(۱).

سؤال: خنده و شوخی استاد خانم در کلاس درس دانشجویان دختر و پسر به منظور رفع کسالت و خستگی و تجدید روحیه دانشجویان چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: رعایت آداب

عفت در کلاس واجب است(۲).

سؤال: تدریس دبیران مرد در مدارس راهنمایی و دبیرستانهای دخترانه چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله نوری همدانی: در صورتی که به طور عادی و بدون شائبه صورت بگیرد جایز است(۳).

ص: ۱۰۶

۱- نگاه و پوشش، ص۳۷.

۲- استفتائات جدید، مسئله ۷۹۰.

۳- استفتاء از دفتر.

امر به معروف ونهی از منکر

سؤال: حکم حضور در کلاس استاد فاسدالعقیده چیست؟

پاسخ: آیت الله صافی گلپایگانی: حضور در کلاسی که استاد آن فاسد العقیده باشد و در طی درس به طور ضمنی علیه اسلام تبلیغ می کند جایز نیست.

۲۲. سؤال: بنده استاد دانشگاه هستم و در کلاس من تعدادی از دانشجویان مراعات مسائل شرعی همچون حجاب و عفت را نمی کنند، تذکر بنده هم به جایی نمی رسد چون در جواب می گویند اساتید دیگر و یا

مسئولین هیچگونه اعتراضی به این مسائل ندارند. تکلیف بنده را از نظر شرعی مشخص فرمائید؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: شما در حد توان آنها

ص: ۱۰۷

را با زبان خوش امر به معروف و نهی از منکر کنید اگر گوش نکردند وظیفه ای ندارید(۱).

سؤال:گاهی بعضی از اساتید زن در کلاس های درس دانشجویان با لباس های تحریک کننده حضور پیدا می کنند و دانشجویان به ناچار برای دریافت درس و مطالب به او نگاه می کنند تکلیفشان چیست؟

پاسخ: در این گونه موارد باید با هماهنگی مسئولین دانشگاه جلوی این گونه مسائل را گرفت تا به مشکل برخورد نکنند و اساتید به وظیفه شرعی خودشان عمل نمایند.(۲)

ص: ۱۰۸

۱- استفتاء از دفتر.

۲- استفتائات جدید آیت الله مکارم شیرازی، ج۱، ص ۳۴۱، سؤال ۱۱۵۱.

بیت المال و لوازم مدرسه و دانشگاه

سؤال: استفاده جزئی شخصی معلمین از امکانات مدرسه، مانند کپی و ... چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: ملاک در این گونه امور قانون و مقررات مربوطه می باشد و باید طبق آن عمل شود(۱) .

آیت الله مکارم شیرازی: این کار جایز نیست مگر در مواردی که مقررات اجازه می دهد یا این که با اجازه مسئولینی که در این حیطه اختیارات قانونی دارند بوده باشد(۲).

مواد درسی

سؤال: آیا پدر می تواند یادگرفتن قرآن را بر فرزند واجب نماید و اگر بگوید من

۱- استفتاء از دفتر.

۲- همان.

راضی نیستم که در این مسئله کوتاهی نمایی، وظیفه فرزند چیست؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: اگر سرپیچی فرزند موجب اذیت و آزار پدر و مادر گردد باید از او اطاعت کند.

سؤال: در صورتی که پدر به فرزند بگوید: راضی نیستم در جلسه قرآن شرکت کنی، آیا اطاعت پدر در اینجا لازم است؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: اطاعت از او در این موارد لازم نیست ولی سعی کنید موافقت او را جلب کنید(۱).

سؤال: اطفال در مدرسه دست بی وضو به خطوط قرآن می گذارند

۱- همان، ص ۵۲۰، سؤال۱۷۰۹.

آیا برای آموزگار اشکال دارد یا نه؟

پاسخ: آیت الله صافی گلپایگانی (رحمت الله علیه): معلم باید دستور ترک آن را بدهد و اگر دید منع کند(۱).

سؤال: مرسوم است یک نفر باسواد را اجیر می کنند تا قرآن و بعضی از کتب دینی را به اطفال تعلیم نماید، آیا جایز است اولیای اطفال اجرت او را از زکات مال خودشان حساب کنند؟

پاسخ: آیت الله صافی گلپایگانی (رحمت الله علیه): چنانچه کسی او را جهت تعلیم قرآن به اطفال مؤمنین اجیر کند جایز است که مال الاجاره را به عنوان سهم سبیل الله از زکات بدهد، لکن اگر او را فقط برای طفل خود اجیر کند پرداخت اجرت از زکات مشکل است(۲).

ص: ۱۱۱

۱- استفتائات قرآنی ، ص۱۴۴.

۲- استفتائات قرآنی، ص ۱۵۴.

سؤال: تشکیل جلسات قرآن در مکان های غصبی چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): غصب و تصرفات غاصبانه مطلقاً حرام است.

آیت الله تبریزی (رحمت الله علیه): غصب حرام است چه در مکان غصبی قرآن بخواند یا کار دیگری انجام دهد.

آیت الله مکارم شیرازی: حرام است(۱).

سؤال: آیا زوج می تواند مهریه همسر خود را آموزش تلاوت قرآن قرار دهد و در صورت مثبت بودن، اگر مرد تلاش خود را انجام داد ولی زن به جهت کند ذهن بودن یا کمبود استعداد نتوانست یاد بگیرد وظیفه او چیست؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): بلی می تواند مهریه

۱- همان، ص۹۶.

را آموزش قرآن قرار دهد و در فرض سؤال به هر مقدار که یاد گرفته ولو چند سوره کوچک باشد کفایت می کند، در صورتی که بیشتر از آن امکان نداشته باشد.

آیت الله تبریزی (رحمت الله علیه): مهر قرار دادن آموزش قرآن مانعی ندارد واگر زن به جهت کمبود استعداد نتوانست یاد بگیرد به همان مقدار که یاد گرفته ولو چند سوره کوچک باشد کافی است. والله العالم.

آیت الله مکارم شیرازی: اشکالی ندارد ولی او باید وظیفه خود را انجام دهد(۱).

۳۱. سؤال: اگر کسی مبلغی را به دیگری قرض بدهد و با او شرط کند و بگوید به شرطی به تو تعلیم می دهم که تو نیز در مقابل قرآن را به فرزندان من تعلیم دهی آیا عمل به این

۱- همان، ص ۵۷ .

شرط بر گیرنده واجب است یا نه؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): چنین شرطی صحیح نیست و عمل به آن هم لازم نیست.

آیت الله تبریزی (رحمت الله علیه): واجب نیست، والله العالم.

آیت الله مکارم شیرازی: احتیاط در ترک چنین شرطی است(۱).

سؤال: نگاه کردن به عکس های عریان موجود در تابهای پزشکی که آموزش آن برای دانشجویان ضروری است چه حکمی دارد؟

پاسخ: حضرات آیات عظام امام خمینی، خامنه ای، فاضل لنکرانی، نوری همدانی، صافی گلپایگانی، مکارم شیرازی، بهجت، تبریزی و سیستانی: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن در حرام باشد اشکال ندارد(۲).

ص: ۱۱۴

۱- همان، ص ۹۸.

۲- نگاه و پوشش، ص ۵۸.

سؤال: استماع معلم مرد به صدای زن نامحرم در هنگام تلاوت قرآن با لحن در امر آموزش چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): بهتر اینکه لازم است در آموزش از آموزگاران زن استفاده شود(۱).

سؤال: اینجانب معلم وسیله موسیقی ارگ هستم، نظر حضرات درباره این وسیله و آموزش آن چیست؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): اگر به صورت مطرب و مناسب مجالس لهو و لعب نواخته شود اصل آن حرام و تعلیم آن هم حرام است و الا حرام نیست(۲).

سؤال: در بعضی از سبک های ورزشی استاد، ضمن آموزش فنون رزمی مطالبی را از عقاید غیر

۱- جامع الاحکام، مسئله ۱۷۲۴.

۲- همان مسئله، ۹۹۲.

اسلامی معمولاً به طور مرموز در پوشش آیات و روایات القاء می نماید، شرکت در کلاس این اساتید چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله صافی گلپایگانی: حرام است(۱).

سؤال: آیا تدریس و تحصیل فلسفه در حوزه های علمیه دینی جایز است؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: یادگیری و تحصیل فلسفه برای کسی که اطمینان دارد باعث تزلزل در اعتقادات دینی اش نمی شود اشکال ندارد و بلکه در بعضی موارد واجب است(۲).

سؤال: از آنجا که رشته نقاشی و مجسمه سازی در تعدادی از دانشگاههای ایران تدریس می شود این رشته چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: رشته نقاشی اشکالی

۱- استفتاء از دفتر.

۲- اجوبه الاستفتائات، مسئله۱۳۲۵.

ندارد(۱).

سؤال: برای تقویت بنیهٔ آموزشی و درسی ناچار به ارتباط یا مراجعه، خرید و مطالعه برخی کتب و نشریات ضاله هستیم، این کار از نظر شرعی چگونه است؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: خرید، فروش و نگهداری کتاب های گمراه کننده جایز نیست مگر برای پاسخگویی و رد مطالب آن برای کسی که قدرت علمی آن را داشته باشد(۲).

آیت الله صافی گلپایگانی: خرید، فروش و کمک به مطبوعات، نشریات، روزنامه ها و مجلات گمراه کننده و خواندن آنها حرام است مگر برای اطلاع از مفاسد و رفع آن، در صورت تمکن برای کسانی که واقعاً اهلیت و

ص: ۱۱۷

۱- استفتائات جدید، مسئله ۵۵۰.

۲- اجوبه الاستفتائات، سؤال۱۳۲۵.

شایستگی رفع آن را دارند(۱).

آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): در اینگونه موارد از خرید آنها اجتناب کنید تا هم شما آلوده نشوید و هم آن نشریات تقویت نشوند(۲).

آیت الله تبریزی (رحمت الله علیه): کتب و روزنامه ها و مجلاتی که مشتمل بر باطل است و عقاید اسلامی را سست می کند یا امنیت کشور را به خطر می اندازد و یا موجب ترویج فساد در جامعه و اختلال نظام می شود، طبع، نشر، خرید و فروش آنها جایز نیست و ثمن آن برای فروشنده سحت است(۳) .

۳۹. سؤال: برای تقویت بنیهٔ آموزشی و درسی ناچار به مراجعه، خرید و مطالعه برخی کتب و نشریات ضاله هستم. آیا

۱- پایگاه اطلاع رسانی آیت الله صافی گلپایگانی.

۲- مسائل جدید، ج۱، ص ۳۹.

۳- همان.

این کار از نظر شرعی چگونه است؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: خرید، فروش و نگهداری کتاب های گمراه کننده جایز نیست، مگر برای پاسخگویی و رد مطالب آن برای کسی که قدرت علمی

آن را داشته باشد(۱) .

۴۰. سؤال: ایجاد مراکزی برای آموزش رقص چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: ایجاد مراکز تعلیم و تربیت رقص با اهداف نظام اسلامی منافات دارد.

سؤال: حکم آموزش و یادگیری نوازندگی آلات موسیقی چیست؟

پاسخ: حضرات آیات عظام امام، خامنه ای، مکارم شیرازی، فاضل لنکرانی، نوری همدانی، و تبریزی: آموزش و یادگیری نوازندگی با آلات مختص(به لهو) جایز نیست و اگر از آلات مشترکه باشد به منظور استفاه

۱- همان، سؤال ۱۳۲۵.

مشروع و حلال اشکال ندارد.

حضرات آیا ت عظام بهجت و صافی گلپایگانی: آموزش و یادگیری نوازندگی با آلات موسیقی حرام است(۱).

کم کاری

سؤال: دیرآمدن و زود رفتن از محل کار چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: باید وقت را

شرعاً مراعات کنند.(۲)

سؤال: آموزگاری پیمان بسته که که در مقابل خدمت موظف ۲۴ ساعت در هفته، حقوق دریافت کند. حال اگر بعضی ساعتها کارهای شخصی انجام داد و دانش آموزان بدون معلّم باشند

۱- رساله دانشجویی، ص ۱۰۶.

۲- استفتائات جدیدآیت الله مکارم شیرازی، ج۳، ص۶۲۷، سؤال ۱۵۹۹.

یـا معلّم دیگری به جـایش آمـده، حق اسـتفاده از حقوق دیگران را دارنـد و اگر بگیرنـد جـایز است یا خیر و چنانچه خودشان مریض شونـد و آن سـاعتی را که بایـد کـار موظف انجام دهنـد نتوانسـته انجـام وظیفه کننـد پولی که می گیرنـد جایز و قابل تصرف است یا خیر؟

پاسخ: تابع مقررات استخدامی است و اگر خلاف نموده استحقاق اجرت ندارد(۱).

سؤال: تعـدادی از معلمـان در ساعـات کـار و تـدریس به فعـالیت هـای جنبی دیگر مثل بافتنی، خوانـدن روزنامه و مجلات غیر مربوط به درس و

۱- استفتائات امام خمینی (رحمت الله علیه) ، ج ۲، ص ۲۱۷، سؤال ۵۵.

تدریس و مانند آن می پردازند این کار چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: جایز نیست(۱).

سؤال: مدیر و آموزگارانی که در یک مدرسه مشغول به کار می باشند طبق آیین نامه موظف هستند هفته ای ۲۸ ساعت کار کنند و مدیر هم باید اگر آموزگاری نیاید گزارش دهد. حال اگر گزارش نداد از ترس اینکه مبادا برخوردی پیش بیاید یا کم رویی کرد آیا مسئولیت شرعی دارد؟ و مسئولیت بر گردن آموزگار است که نیامده یا مدیر یا هر دو؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): هر دو مسئولیت

ص: ۱۲۲

۱- استفتائات جدید آیت الله مکارم شیرازی، ج ۳، ص ۶۳۴، سؤال ۱۸۲۹.

شرعی دارند بعلاوه آموزگار که غیبت کرده استحقاق دریافت اجرت روز غیبت را ندارد و اگر بگیرد ضامن است(۱).

سؤال: اگر مـدیر مـدرسه گزارش غیبت را نـداد و به آموزگار گفت: من گزارش نمی دهم، اما مسـئولیت شـرعی آن بر گردن خودت باشد آیا با این بیان سلب مسئولیت از مدیر می شود یا خیر؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): خیر، از مدیر سلب مسئولیت نمی شود(۲).

سؤال: اگر آموزگاری در تصحیح اوراق امتحانی یا مسئول مدرسه در انتقال نمرات

۱- جامع المسائل، آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه)، ج۱، ص ۲۷۹، سؤال ۱۱۱۴.

۲- همان، ص ۲۷۹، سؤال ۱۱۱۵.

سهل انگاری نماید و براثر سهل انگاری دانش آموزی مردود گردد آیا آموزگار یا مسئولین به خسارت مادی و معنوی دانش آموز در طول یک سال عقب افتادگی ضمانتی دارند؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: ضامن هستند(۱).

سؤال: معلمی به خاطر تأمین معیشت مجبور است کار دوم و سوم هم داشته باشد و به همین خاطر انگیزه و روحیه کافی برای تدریس عمیق در کلاس ندارد و به صورت سطحی برگزار می گردد. آیا از نظر شرعی مسئولیتی متوجه آن معلم، دانش آموزان و مسئولین مدرسه می باشد؟

۱- همان، ج۳، ص ۴۳۰، سؤال ۱۱۲۸.

پاسخ: آیت الله خامنه ای: ملاک در این گونه امور، قانون و مقررات مربوطه می باشد و باید طبق آن عمل شود.(۱)

آیت الله مکارم شیرازی: هرگاه به وظیفه اصلی یک معلّم عمل نکند در برابر حقوقی که می گیرد مسئولیت دارد(۲).

سؤال: بعضی از معلمین از مرخصی استعلاجی برای عدم حضور در مدرسه و کلاس استفاده می کنند در حالی که در واقع توان و حال آمدن به مدرسه در آنها وجود دارد. آیا این کار جایز است؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: دروغ و هر کاری که خلاف قانون و مقررات باشد جایز نیست(۳).

۱- استفتاء از دفتر .

۲- . استفتاء از دفتر.

۳- همان.

سؤال: در مواقع خاصی همچون بین التعطیلین و یا در آستانه عید و یا در روزهای پایانی سال تحصیلی برخی از

مسئولین و مربیان مدارس با ترغیب و تشویق و به صورت غیر مستقیم دانش آموزان را به عدم حضور در کلاس و در نتیجه تعطیلی مدارس سوق می دهند. آیا چنین کاری برای آنان جایز است؟ تکلیف دانش آموزان چیست؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: ملاک در این گونه امور قانون و مقررات باشد جایز نیست(۱).

آیت الله مکارم شیرازی: در صورتی که برخلاف قوانین و مقررات باشد جایز نیست(۲).

ص: ۱۲۶

۱- همان.

۲- همان.

۵۱. سؤال: بعضـی از مربیان حرکات ورزشـی را دقیق نمی آموزنـد واین باعث ناراحتی هایی در مفصل و انـدام ورزشـکار می شود، آیا مربی ضامن است؟

پاسخ: آیت الله صافی گلپایگانی: کسی که به فن و عملی جاهل است جایز نیست به عنوان معلم و مربی آن فن، مردم را اغفال کنـد و اگر کسـی را مجبور به انجـام عملی نمایـد که موجب ضـرر و زیـان شود طبق ضوابـط شـرعی ضامن است و بایـد از او جلوگیری شود(۱).

مکان تدریس

سؤال: در وقف نامه ای آمده است؛ معلّمی که بچه را تربیت می نماید روزی دو جزء قرآن

۱- همان.

بخواند آیا مباشرت لازم است یا می تواند نائب بگیرد؟

پاسخ: آیت الله اراکی (رحمت الله علیه): بعید نیست استفاده مباشرت نه استنابه(۱).

سؤال: در یک قبرستان که وقفی بودن زمین آن معلوم نیست مدرسه ای ساخته اند اینک آموزگاران می خواهند در آنجا نماز ظهر و عصر بخوانند در این صورت نماز آنها چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله بهجت (رحمت الله علیه): نماز خواندن در آنجا منعی ندارد(۲).

سؤال: آیا از درآمد موقوفاتی که اختصاصی به حوزه علمیه دارد علاوه بر حق التدریس

۱- استفتائات قرآنی، ص ۸۴.

۲- استفتائات، مسئله ۲۱۶.

اساتید می توان مصرف هزینه های جنبی مانند آب، برق و سرویس های ایاب و ذهاب اساتید و حقوق خدمتگذاران و غیره که لازم و ملزم یکدیگرند نمود؟

پاسخ: آیت الله صافی گلپایگانی: به طور کلی عوائد موقوفه باید در مواردی که واقف معلوم کرده صرف شود و چون ترتیبات مقرر در موقوفات یکسان نیست اظهار نظر کلی در آن میسر نمی باشد، باید در هر مورد با ملاحظه وقفنامه اظهار نظر شود(۱).

۱- همان.

حق التدریس و وظایف مالی

سؤال: در خلال بعضی از دروس دانشکده اقتصاد استاد به بحث درباره بعضی از مسائل مربوط به قرض ربوی و مقایسه راههای تحصیل و ربا در تجارت و صنعت و غیر آن می پردازد تدریس این درس و اجرت گرفتن در برابر آن چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: مجرد تدریس و بررسی مسائل قرض ربوی حرام نیست(۱).

سؤال: در برخی از مراکز تعلیم و تربیت مشاهده می شود معلم یا مدیری که کارمند یکی از بخش های اداری است با موافقت

۱- اجوبه الاستفتائات، مسئله ۱۳۲۲.

مسئول اداری مستقیم خود در ساعات رسمی

کـارش مبـادرت به تـدریس در مـدارس دیگری می کنـد و علاوه بر حقوق ماهانه خود اجرت این تـدریس را هم دریافت می کند، آیا این کار و گرفتن اجرت در برابر آن جایز است؟

پاسـخ: موافقت مسـئول مسـتقیم کارمنـد بـا تـدریس او و در اثناء ساعات رسـمی کارش در برابر ساعات رسـمی کارش هر وقت حقوق دریافت می کنـد حق نـدارد در برابر تـدریس در مـدارس دیگر در همان ساعت رسـمی کارش حقوق دیگری دریافت نماید(۱).

سؤال: حقوق اساتیدی که در دانشکده الهیات فقه و اصول تدریس می کنند چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: وجوب تدریس و آموزش

۱- همان، مسئله ۱۹۷۰.

چیزی که یاد دادن آن واجب کفایی است مانع گرفتن حقوق در برابر تـدریس فقه و اصول در دانشـکده نیست بخصوص اگر دریافت حقوق به خاطر حضور در دانشگاه و اداره کلاس باشد(۱).

سؤال:آموزش مسائل شرعی توسط روحانیون در مقابل اخذ اجرت از مردم چه حکمی دارد؟

پاسـخ:آیت الله خامنه ای: هر چنـد اجمالاً آموزش مسائل حرام و حلال فی نفسه واجب است و اجرت گرفتن در برابر آن جایز نیست، گرفتن اجرت برای مقـدماتی که اصـل آموزش احکـام متوقف بر آنهـا نیست و شـرعاً هم بر انسـان واجب نیست مـانند حضور در مکان خاص اشکال ندارد. همچنین است حقوق اساتیدی که به تدریس و آموزش

فقه و اصول مشغول می باشند(۲).

۱- همان، مسئله۱۱۱۱.

۲- اجوبه الاستفتائات، سؤال ۳۵.

با معلمان

سؤال: در غذا خوری دانشگاه ها بعضاً دانشجویان جهت تحویل و صرف غذا مراجعه نمی کنند و سهمیه غذای آنان را اساتید و یا افراد دیگر بدون پرداخت هزینه میل می کنند در حالی که هزینه آن قبلاً توسط دانشجویان پرداخت شده

است و اگر غذا توسط دیگران میل نشود فاسد می گردد. تکلیف شرعی این مسئله چیست؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: ملاک در این گونه امور، قانون و مقررات مربوط می باشد و باید طبق آن عمل شود(۱).

آیت الله مکارم شیرازی: درصورتی که غذا فاسد می شود استفاده آن برای دیگران مانعی ندارد(۲).

۱- استفتاء از دفتر.

۲- استفتاء از دفتر.

سؤال: برخی از معلمان از تغذیه مخصوص دانش آموزان میل می کنند آیا این کار از نظر شرعی مسئولیت دارد؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: در صورتی که مخصوص دانش آموزان باشد و مقررات اجازه استفاده از آن را به معلمان ندهد نباید از آن استفاده کنند(۱).

سؤال: در مدرسه ای اتاقی را جهت بوفه اجاره داده اند و از محل اجاره بها برای کادر و معلمین صبحانه تهیه می کنند آیا این کار از نظر شرعی اشکالی ندارد؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: ملاک قانون و مقررات است که باید بر طبق آن عمل شود(۲).

آیت الله مکارم شیرازی: هرگاه مسئول مدرسه چنین

۱- همان.

۲- همان.

اختیاری داشته باشد اشکالی ندارد.(۱)

سؤال: در برخی از مـدارس به مناسـبت روز معلّم درس هـا را تعطیـل کرده و برنامه هایی اجرا می کننـد. آیا چنین کاری مجاز است؟ اگر این برنامه ها تبدیل به مجالس رقص و آواز شود چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: در صورتی که آمیخته با حرام باشد جایز نیست(۲).

سؤال: در برخی از موارد اسـتاد به خاطر تفهیم بیشتر درس، مقـداری بیشتر از ساعت مقرر، دانش آموزان را در کلاس نگه می دارد. آیا در این صورت حقی از دانش آموزان ضایع شده

ص: ۱۳۵

۱- همان.

۲- همان.

است؟ اگر این مقدار وقت اضافه از وقت کلاس و استاد بعدی باشد چه حکمی پیدا می کند؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: لازم است مطابق مقررات یا با اجازه مسئولین مدرسه که در این زمینه اختیارات قانونی دارند عمل شود(۱).

سؤال: در روز معلّم دانش آموزان به حسب وظیفه برای معلّم خویش هدیه می برند حال اگر این هدیه دادن:

۱. به منظور نفوذ در دل معلّم برای دادن نمره بیشتر و ارفاق بالاتر باشد،

۲. برخلاف میل معلّم باشد،

۳. برخلاف قوانین باشد، حکم شرعی هر یک چیست؟

۱- همان.

پاسخ: آبت الله مکارم شیرازی: در این سه صورت هدیه اشکال دارد(۱).

سؤال: زن معلّم است و این امر را یک فریضه شرعی می داند، ولی شوهرش عقیده دارد که کارش در بیرون خانه مانع رسیدگی و تربیت صحیح فرزندانش می شود و باید یا وقت کارش، را صرف در خانه نماید یا وقت خانه را صرف کارش. تکلیف چیست؟

پاسخ:خارج شدن زن از منزل باید با اجازه شوهرش باشد، ولی شوهر نمی تواند او را وادار به رسیدگی به فرزندان

نماید(۲).

سؤال: آرایش کردن خانم ها در بیرون خانه یا آنهایی که مشغول کار و یا درس هستند چه حکمی دارد؟

پاسخ: اگر در معرض دید نامحرم است باید خود را بپوشاند.(۳)

ص: ۱۳۷

۱- همان.

۲- استفتائات امام خمینی (رحمت الله علیه) ، ج۳، ص ۳۴۶.

۳- جامع الاحکام، آیت الله صافی گلپایگانی ،ج ۲، ص ۱۶۳،سؤال ۱۶۸۲.

سؤال: برخی معلمین و مسئولین مدرسه در مواردی از دانش آموزان برای انجام کارهای شخصی استفاده می کنند. چنین کاری از نظر شرعی چه حکمی دارد؟

پاسخ: کار کشیدن و پی کار فرستادن فرزندان مردم خصوصاً بدون اجازه والدینشان کار پسندیده ای نیست(۱).

سؤال: آیا زن می تواند موقع اجرای عقد نکاح با شوهر شرط کند که در امر تدریس کماکان ادامه داده و در جلسات مختلف شرکت کند یا نه؟

پاسخ: آیت الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): مانعی ندارد.

آیت الله تبریزی (رحمت الله علیه): شرعاً عمل مباح در ضمن عقد صحیح و نافذ است. والله العالم.

ص: ۱۳۸

۱- مردم و برداشت های احکام، ص ۱۳۶.

آیت الله مکارم شیرازی: مانعی ندارد(۱).

سؤال: زوج در موقع ازدواج بـا اشـتغال زوجه در خارج از منزل موافقت کرده و متعهـد شـده که مانع از ادامه کار زوجه نشود، حال بعد از گذشت چند سال از زندگی و اشتغال زوجه مانع از ادامه کار او گشته و چون در سند ازدواج ضمانتی برای تخلف از شـرط نشـده زوجه تقاضـای طلاـق خود را به علت تخلف از شـرط به دادگاه تقـدیم نموده است، آیا این خواسـته زوجه در طلاق و جدایی از شوهر برای دادگاه قابل قبول می باشد؟

پاسخ: آری، اگر شوهر تخلف از شرط کند زوجه

۱- استفتائات قرآنی، ص ۵۸.

می تواند نکاح را فسخ کند(۱).

سؤال: اگر خـانمی در عقـد دائم وظائف زناشویی را انجام دهـد و در مواقعی که شوهر در منزل نیست بـدون اجازه او بخواهد برای تدریس یا خیاطی از منزل بیرون برود چه حکمی دارد؟ (ناگفته نماند که شوهر اجازه نمی دهد.)

پاسـخ: آیت الله صافی گلپایگانی: اگر زن در عقـد نکاح شـرط اشـتغال به تدریس یا خیاطی در خارج از منزل را نکرده باشد، شوهر حق ممانعت را دارد در غیر این صورت خروج زن بدون اجازه شوهر معصیت است.

سؤال: در مدارس معمولاً به جهت قدردانی از مربیان و معلمین هدایایی از طرف مدرسه یا از

۱- استفتائات جدید آیت الله مکارم شیرازی، سؤال ۹۶۱.

طرف دانش آموزان به مناسبت روز گرامی داشت مقام معلم اهدا می کنند، آیا گرفتن این گونه هدایا شرعا اشکال دارد؟

پاسخ: آیت الله نوری همدانی: دادن این گونه هدایا در هر دو مورد اشکال ندارد ولی اگر در موردی بدانیم که هدیه دهنده نظری دارد و می خواهد با او برخلاف ضوابط عمل شود باید از گرفتن آن خودداری کرد(۱).

۷۲. سؤال: اگر معلم بین شاگردان تبعیض قائل شود چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله تبریزی (رحمت الله علیه): چنانچه تبعیض از جهت مصلحت باشد مثلاً اینکه شاگرد مذبور فرزند شهید است مانعی ندارد(۲).

۱- استفتاء از دفتر.

۲- استفتائات، مسئله ۲۲۶۹.

۷۳. سؤال: شخصـی که در محل عمومی تـدریس می کنـد و رضایت شـرکت بعضـی از افراد را در کلاس درس خود ندارد و شخصی را از آمدن در درسش نهی می کند. آیا این نهی حرمت تکلیفی بر آن فرد دارد یا نه؟

پاسـخ: آیت الله صافی گلپایگانی: در فرض سؤال، چنانچه تدریس برای اسـتفاده عموم بلامانع است شـرکت شخصـی مفروض در درس، اشکالی ندارد(۱).

ص: ۱۴۲

۱- استفتاء از دفتر.

تنبیه شاگردان

سؤال: حکم تنبیه دانش آموزان توسط متولّی یا معلّم مدرسه چیست؟

پاسخ: اگر بدن دانش آموز قرمز یا کبود شده باشد دیه داشته و نیاز به کسب رضایت دارد(۱).

آیت‌الله فاضل لنکرانی (رحمت الله علیه): در مواردی که تأدیب متوقف به تنبیه بدنی باشد ولی اذن دهد، تنبیه به مقداری که موجب دیه نشود شرعاً مانعی ندارد، ولی اگر تنبیه بر خلاف مقررات جمهوری اسلامی ایران باشد مطلقا جایز نیست. ضمنا زدن و تنبیه بدنی گاهی موجب دیه می شود که به قرار زیر است:

اگر سیلی زدن به صورت، موجب سرخی صورت شود، باید یک و نیم مثقال طلای مسکوک(۲)

که به او بپردازد؛ و اگر موجب کبود شدن و سبز شدن صورت گردد، ۳ مثقال و اگر سیاه شد ۶ مثقال و اگر

جای دیگر

ص: ۱۴۳

۱- پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری، استفتائات.

۲- هر مثقال طلای مسکوک برابر ۱۸ نخود است

بدن به واسطه زدن سرخ یا کبود یا سیاه شد، باید نصف آنچه گفته شد به عنوان دیه پرداخت شود؟(۱)

آیت الله مکارم شیرازی: زدن دانش آموزان جایز نیست، مگر اینکه این امر به خاطر تربیت آنها لازم باشد و با اجازهٔ ولی باشد و با توجه به اینکه در شرایط فعلی آثار منفی آن بیشتر است، لازم است حتی الامکان از این کار پرهیز شود.

سؤال: معلّمی دانش آموزی را در کلاس و در برابر دیگر دانش آموزان به شدت تنبیه کرده است، آیا آن دانش آموز حق مقابله به مثل را دارد یا نه؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: دانش آموز حق مقابله یا پاسخ گویی به گونه ای که شایسته مقام معلّم و استاد نباشد

ص: ۱۴۴

۱- . جامع المسائل، سؤال ۱۲۵۳..

نـدارد و بر او واجب است که حرمت معلّم را حفـظ نموده و نظم کلاس را رعایت نمایـد، همان گونه که بر معلّم واجب اسـت احترام دانش آموز را در برابر همکلاسی هایش حفظ کرده و آداب تعلیم اسلامی را رعایت نماید(۱).

سؤال: اگر شخصـی پسـر بچه ای را کتک زده باشد و آن بچه هنوز بالغ نشده باشدریال باید از آن کودک حلالیت بخواهد یا از پدر و مادر او؟

پاسـخ: آیت الله مکـارم شـیرازی: بایـد از پـدر و مـادر او حلالیت طلبیـده و احتیاطاً هنگامی که کودک بالغ شـد از خود او نیز حلالیت بخواهد(۲).

سؤال: معلم بازنشسته آموزش و پرورش هستم، به اقتضای شغلم گاهی بچه های مردم را تنبیه

۱- رساله اجوبه الاستفتائات، سؤال ۱۳۳۴.

۲- استفتائات جدید آیت الله مکارم شیرازی، ج۲، ص۵۲۲، سؤال ۱۷۵۱.

بدنی کرده ام و حال دسترسی به فرد فرد آنان را ندارم که حلالیت بطلبم، چگونه می توانم رد مظالم بکنم؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: اگر از طرف پدران آنها مجاز بوده اید و در حد مشروع تنبیه انجام شده مشکلی ندارید و اگر چنین نبوده و دسترسی به آنها را ندارید چنانچه تنبیهی بوده که دیه به آن تعلق می گرفته باید مقدار دیه را از طرف صاحب اصلی آن در راه خدا بدهید و اگر در حدّ دیه نبوده برای آنها استغفار و کار خیر انجام دهید(۱).

سؤال: آیا برای آموزگار یا مسئولین آموزشگاه جایز است دانش آموزان را به جهت آوردن تصاویر و یا وسایلی مشابه آن

۱- استفتائات جدید آیت الله مکارم شیرازی، سؤال ۱۶۰۵.

که منافی عفت عمومی است تنبیه بدنی نماید؟

پاسخ: آیت الله نوری همدانی: خیر(۱).

سؤال: آموزگاری به دلیل اینکه دانش آموز تکالیف خود را انجام نمی دهد و یا در آن سهل انگاری می کند دفتر او را پاره می کند، در این صورت آیا ضامن می باشد و باید مثل آن را تهیه نماید یا خیر؟

پاسخ: آیت الله نوری همدانی: بلی ضامن است(۲).

۱- استفتاء از دفتر.

۲- همان.

ارفاق و تقلب

سؤال: من دبیر دبیرستان هستم، گـاهی اتفـاق می افتـد که در امتحـان آخر سال، دانش آموزی در درس من برای قبول شـدن محتـاج یـک یا دو نمره است، اما وقتی که ورقه او را تجدیـد نظر می کنم هیـچ جایی برای اضافه کردن نمره به جواب های او وجود نـدارد مگر اینکه خودم به جواب های ورقه امتحانی او دست بزنم. با توجه به اینکه عمر انسان با ارزش است و بعضاً این دانش آموزان از خـانواده هـای فقیر می باشـند و اگر مردود شونـد اثرات منفی در آنهـا و زنـدگی آنهـا ایجاد می شود و معلم تشخیص می دهد که اگر میزان نمره را به او بدهد

ص: ۱۴۸

نتیجه مثبتی در زندگی و حیات او دارد آیا این کار جایز است؟

پاسخ: آیت الله مکارم شیرازی: چنانچه این مقدار در میان دبیران متعهد معمول باشد مانعی ندارد(۱).

سؤال: دانش آموزی که نمره نمی آورد و تحت عناوینی چون رضای خداوند و یا آشنایی، نمره ای که حق وی نیست به او داده می شود آیا عنوان ظلم به این کار صدق می کند؟

پاسخ:آیت الله مکارم شیرازی: این کار نوعی ظلم است و تبعیض است که نه تنها موجب رضای خدا نیست بلکه مایه نارضایتی حق تعالی است، مگر در مواردی که استحقاق ارفاق دارد که باید آن را نیز درباه همه کسانی که آن ویژگی را دارند اعمال کند.(۲)

۱- استفتائات جدید، آیت الله مکارم شیرازی، ج۳، ص۵۳۳، سؤال ۱۷۵۵.

۲- همان، ج ۱، ص ۵۰۱، سؤال ۱۶۲۷.

سؤال: در مدرسه ای مدیران یا معلمان از برخی دانش آموزان در رابطه با کارهای مدرسه کمک می گیرند و به ازای آن چند نمره در حق آنان ارفاق می کنند. آیا این کار شرعاً درست است؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: ملاک قانون و مقررات مربوط است و باید طبق آن عمل شود.(۱)

آیت الله مکارم شیرازی: در حدی که مقررات اجازه می دهد اشکالی ندارد.(۲)

همکاری آموزشی با مؤسسات بیگانه

سؤال: همکاری آموزشی با مؤسسات و شرکت های بیگانه چه حکمی دارد؟

پاسخ: آیت الله خامنه ای: همکاری و شرکت با مؤسسات فرهنگی بیگانگان و فرق ضاله که از عوامل مهم استعمار و تضعیف مسلمین و تقویت کفار بوده

۱- استفتاء از دفتر.

۲- همان.

جایز نیست.

ص: ۱۵۱

فهرست منابع

۱. لغت نامه دهخدا.

۲. استفتائات جدید، آیت الله مکارم شیرازی.

۳. پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری.

۴. جامع المسائل آیت الله فاضل لنکرانی،(رحمه الله) .

۵. سیمای فرزانگان، .

۶. سیمای معلم- احمد صافی.

۷. کنز العمال ج ۱۰.

۸. ماهنامه پاسدار اسلام شماره ۱۸۵.

۹. مردم و برداشت های احکام.

۱۰. مشعل هدایت.

۱۱. منیه المرید.

۱۲. آداب تعلیم و تعلم در اسلام.

۱۳. اخلاق تدریس.

۱۴. استفتائات امام خمینی (رحمت الله علیه) ج ۲.

۱۵. استفتائات قرآنی.

۱۶. بحار الانوار ج۳۲.

۱۷. تحف العقول.

۱۸. جامع الاحکام، آیت الله صافی گلپایگانی، ج۲.

۱۹. رساله حقوق امام سجاد (علیه السلام)- شرح نراقی.

۲۰. غررالحکم.

۲۱. الکافی، ج۱.

۲۲. کتاب مربیان، دارم بزرگتر می شوم.

۲۳. نهج البلاغه، فیض الاسلام

۲۴. نهج الفصاحه.

۲۵. وسائل الشیعه.

۲۶. سایت hawze.net .

۲۷. رساله دانشجویی.

۲۸. نگاه و پوشش.

مجموعه کتب چاپ شده سال ۸۸-۸۹انتشاران نورالسجاد

امام حسن عسکری(ع) چاپ شده

امام هادی(ع) چاپ شده

امام جواد(ع) چاپ شده

امام مهدی(عج) چاپ شده

آیه های غیرت چاپ شده

آموزش ترجمه کتب عربی چاپ شده

چهل حدیث پیشگیری از جرم چاپ شده

نقش خانواده در پیشگیری از انحرافات چاپ شده

وظایف دولت در پیشگیری از جرم چاپ شده

نقش حکومت در پیشگیری از جرم چاپ شده

جرائم و گناهان ریشه ای چاپ شده

ماخذشناسی پیشگیری از جرم چاپ شده

احکام حسینی چاپ شده

راز حجاب چاپ شده

احکام حجاب و عفاف چاپ شده

احکام دانش آموزی و دانشجویی چاپ می شود

اخلاق چاپ می شود

قرآن سرمایه معنویت چاپ می شود

پیامک چاپ می شود

زندگی امام رضا(ع) چاپ می شود

ص: ۱۵۶

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹